

Napút-füzetek

54.

Misuta János

**A honfoglalás-hadművelet
és az inváziók kora**

Miért e téma?

A IX. század végi honfoglalás és a kilencszázhetvenes éveken túl tartó időszak, amelyet a kalandozások korának mond a történelem, történészeink többségénél csak mint a Kárpát-medence birtokbavételének időszaka és a kalandozó hadjáratok hetven éven túl is elhúzódó, évi ismétlődése került be a munkáikba. A honfoglalás méltó helyet kapott a korszakról írott könyvekben, tanulmányaikban. A kalandozások kora kevésbé, leginkább csak mint a zsákmányszerző hadjáratok sora és eseményei került leírásra. Történeiseiben jól feldolgozott, megfelelően kutatott a korszak, jelentőségében azonban háttérbe szorult ez az időszak. S okainak, eredményeinek, az akkori magyar társadalomra való hatásának vizsgálata elmaradt. István királyra, az államalapítóra van kihegyezve történetírásunk, történelmünk és történelmi tudatunk, holott ez az a hetven-nyolcvan év, amely megalapozta és lehetővé tette a kereszténység felvételét, és az államalapítás lehetőségét is megteremtette. Géza fejedelem már a fiának, Vajknak, a holnaputáni királynak egyengette a jó szomszédi, közelebbi és távolabbi követségekkel, értő külpolitikával, okos alkudozással, bölcs nemzetépítéssel a trónra lépését. A nagyfejedelem, Géza uralmának időszaka építette meg azt a házat azzal a küszöbvel, az előtte való egyetlen lépcsővel, amelyre már Vajk fejedelemnek kellett fellépnie és elérni a küszöbön túl a megépített szobát, elérni a trónt, felépíteni a hazát és befejezni a házat, a keresztény államot.

Éljen István király!

Ezek azok a tények, amelyek kis könyveknek szánt gondolataimat inspirálták, s hogy ezt a könyvet megírjam. Tágítani szándékozom az erről a korról kialakított álláspontokat, véleményeket, hogy emellett megkérdőjelezhessek némi sztereotípiákat, s talán új kérdéseket és válaszokat adjak rá.

Ám, szándékom szerint, más igény is vezet. Azt gondolom, hogy ma régésznek, történész kutatónak lenni nem elég. A szakmai diplomát megszerezni csak a lépcsőfok, amelyre a kutatónak fel kell lépni. Mindaz, amit tanult mestereitől, amit tanult autodidakta módon, de mégis vezetve a tudományában a helyesnek vélt irányba, nem biztos, hogy elég. Mindenekelőtt nem árt néhány nyelvet ismerni, holt és élő nyelvet egyaránt. Nem árt, ha vannak közgazdasági ismeretei a hivatást vállaló személynek, s valamely egzakt tudományban is járatos, ha kutat. Tudnia kell, hogy kihez forduljon egy adott kérdés tisztázásánál. Mikor, hol lehet megtalálni azt az embert, aki képes segíteni a kutatásban.

Egy példa, amit vagy vállalnak, vagy nem az arra érdemes történészek. Melyik az igaz?

II. Lajos magyar királyt a törökök ölték-e meg a Csele-pataknál, vagy a magyarok valami egészséges (?) örületből? Talán haragból bornírt természete miatt? Esetleg alkalmasságát vonták kétségbe főtisztjei? Nincs igazán megfelelő magyarázat rá. II. Lajos halálának hírére Budán meghallván a felesége, Mária királyné másnap, augusztus 30-án a Dunán fölfelé menekült Pozsony felé. Egyik hajója, amelyben a kincsek zöme volt, Esztergomnál elsüllyedt. A kincstár és a levéltár, okmánytár anyagaival volt megrakva. Hogy az egyik hajó elsüllyedt, nem kis szerepe volt ebben az esztergomi várkapitánynak, Kun Pálnak és vitézeinek, akik megtámadták az előkelőségekkel – Thurzó Elek tárnokmesterrel, Szalaházy Tamás veszprémi püspökkel, Antonio Burgio pápai nunciussal

és Bornemissza János budai várnaggyal – haladó hajót. Ez az eset jellemző a korabeli viszonyokra. Ennek lett aztán szégyenletes eredménye, hogy az egyik hajó elsüllyedt. Míg a másik hajó, talán a levéltárral, az okmánytárral együtt megmenekült, ezeket sikerült magával vinnie a királynőnek Pozsonyba, s feltehetően őrizte is az okmányokat, amely egyes történészek, kutatók szerint ősi iratok, esetleg a honfoglalás és a X. század okmányai is megtalálhatók voltak a királynőnél. Viszontagságos évek után, amikor már elutasított házassági ajánlatot, s bátyja, Ferdinánd elfoglalta Magyarországot, Máriát 1527 februárjában ki-nevezi magyarországi helytartójának, Báthori István nádor tiltakozása ellenére. Még néhány hadjárat, amelyet V. Károly német császár vezet, a német és spanyol hadakkal elfoglalja Budát. Szapolyai János időközben elmenekül. 1527. november 3-án Ferdinándot Székesfehérvárott magyar királlyá választják. Mária helyzete is javul. 1530-ig Innsbruckban és Linzben élt. A kiházásítási terveknek itt is ellenállt. Időközben elhunyt Németalföld kormányzója, Habsburg Margit. V. Károly a húgát, Máriát nevezi ki Németalföld kormányzójává, amely feladatot 25 évig látja el. A magyar kincseket, okleveleket Mária őrzi, ezek kikerültek Spanyolországba, ahol a királynő kolostorban élte le életének utolsó szakaszát. (Ezt Fehér Mátyás Jenő [1913, Vassurány – 1978, Buenos Aires] dominikánus szerzetes, történetíró, Argentínába menekült őstörténet-, koraközépkor-kutató vetette fel.) Szokása volt Máriának, hogy ajándékozott levéltári iratokat barátságát kifejezve az őt megtisztelő embereknek vagy velük kapcsolatot fenntartó más kolostoroknak is. Ezért aztán, csak baráti közegben mondja, kérdezi egy-két őstörténet-kutató: „lehet, hogy az őstörténetünkre vonatkozó iratok ott rejlenek valahol a spanyol földön?” Ami ugye mégiscsak a továbblépés lehetősége lehet. Ha feltételezzük, hogy ez igaz, milyen tudásanyaggal rendelkező ember kellene a kutatásához? Feltehetően beszélnie kellene spanyolul. Ismernie kellene Spanyolország korabeli történelmét, legalább úgy, ahogyan a saját történelmünket. Talán a latint, talán az ékírás nyelvét is ismernie kellene. Ki tudja, talán a restaurátori szakmát is birtokba kéne vennie? Ez a gyakorlat és tudomány áttekint a kémia ágára is. Jó volna, ha barátai lennének Spanyolországban. Más tudományágak művelői. Politikai kapcsolatok és pénz. És pénz! Igen, azt mondom, hogy a történelem és a régészet oktatásának például ilyen esetekben célirányosnak kellene lennie, ha nemcsak történelemtanárokat, hanem kutatókat is akar képezni a felsőfokú oktatás! S nem ártana, mondjuk, Madrid egyetemén képezni vagy aspirantúrára küldeni a jelöltet. Mindenesetre csak tudatosan lehet felkészülni a mai korban magas színvonalú, eredményes régészeti kutatásra. Komplex műveltség és néhány szakma ismerete lehet a jövő régészének a tarsolyában. S ez vonatkozik az őstörténelmünk kutatóira is.

Az inváziós háborúk fontossága

Szvatopluk halála bekövetkezett, és ezzel a fejedelemsége mint geopolitikai egység szintén szétesett. Hogy azt ne mondjuk: megsemmisült. Az alattvalók beilleszkedtek, mások mellett a magyar népcsoportba. Ezért Pannónia gazda nélkül való maradása sokáig nem maradhatott fenn. Igényt tartottak rá a német fejedelemségek, a császáraik, a hont foglaló magyarok.

Többszöri kérésünkre nyugatról elutasításokat kaptunk.

Ne áltassuk magunkat! A nyugat ellen vívott harcainknak jelentősége abban van, hogy a német fejedelmek, akik nem voltak hajlandók tudomásul venni, például Pannóniához való jogunkat, nem ismerték el a Kárpát-medence magyar birtoklását, csak a kard és a fegyveres harc elszántságából és legfőképpen a győzelemből értettek. Olykor érdekeik szerint félrehallották vagy nem akarták érteni a magyarok óhaját. S ezt a helyzetet évszázadokig fenntartották, mígnem a Habsburgok részben megoldották a nyugat számára ezt a kérdést is.

Az azóta megélt történelmünk is sok történetírónak adott alapot a helyes értékelésre. Ám sikereink degradálása is elég okot jelentett tudós embereinknek, politikusainknak, hogy kudarcainkat nemzeti gyásként értékeljék. Mint például a 955-ös, második augsburgi csatavesztést. Hogy miért? Milyen érdekek hajtanak bizonyos embereket, csoportokat nemzetvesztésünk víziójának időről időre való megidézésére? Ez külön esszét érdemelne.

A kétszáz éves törökellenes küzdelmek, hadjáratok hatalmas ember- és anyagi veszteségei ellenére a nyugat, ahogyan azóta is, többnyire magára hagyta a magyarokat, talán saját önvesztő gondolkodásunk eredményeként (?), a nemzetek második sorába dolgozott le bennünket. Ez még akkor is igaz, ha a törökök kiverésében, Magyarország felszabadításában mégiscsak egy európai koalíció jött létre. Ez teremtette meg aztán a gazdasági és jogi alapjait a későbbi politikai beépülésnek. S jöttek idegen királyok és nemzetvesztő politikusok.

Századokkal később, de ezredévnyi időre kiterjesztett sérelmekkel, a szomszédjaink, mely országok Trianon eredményeként mesterséges határmódosításokkal lettek államok vagy kanyarítottak nagyot a geopolitikai és részeiben etnikai egységet képező Magyarországból, Európa szemében is igyekeztek lekezelhető helyzetbe hozni a magyarokat. Ez nem változtat azon a képen, hogy mi is igyekeztünk mindent megtenni azért, hogy ebbe a helyzetbe kerüljünk. Az irracionális nacionalizmus, a sovinizmus, a nemzet jobb lelkiismeretét bántó zsidótörvények, a több mint ötszáz ezer zsidó koncentrációs táborba való küldése, a társadalmi kontroll gyepelőinek elengedése, a munkaszolgálat oly módon történő megvalósítása, ahogyan arról tudunk, a nyilas terror, elszakadás Európától egy téveszme követőjeként sajnos igazolja a szégyenletes minősítéseket. A környező államok kincstári történészei a történelem hamisításában érdekeltek, hogy a trianoni megalázó szerződés alapján kapott országrészeket igazolni tudják, legalább önmaguk és a kérdést nem ismerő nyugatiak előtt. A dákok-román, a nagy morva birodalom, a szerb térnyerés eszméje hazugságokkal terhes, mondvacsinált öngazolásokra épül, de mégis hatással van a világ közvéleményére.

Hamisak azok az álláspontok is, hogy a török százötven éve nem okozott olyan károkat, mint amelyekről némely történelmi könyvünk beszél. De bizony,

sokkal-sokkal több kárt okozott ez az időszak az itt élő és túlélő magyarságnak. Az osztrák kizsákmányolás eredménye sem lett más. S aki történész ezt nem ismeri el, méltánytalanul jár el nemzetünkkel. És nem érti hátrányunkat sem Európával szemben.

Az ezeréves államiságunkkal a szlovákok és a románok képtelenek bármit is kezdeni. Nyelvi trükkökkel, szlovákosított nevekkal, tudatosan félremagyarázott történelemmel, nyelvtörvénnyel igyekeznek nemzeti tudatukból kitörölni azt aényt, hogy bizony, mi együtt éltünk ezer évig. Királyaink azonosak voltak, a szlovák nemzetiségű nemesek a Magyar Királyság alattvalóiként részesültek előnyökben. Magyar nemesek voltak, akár tetszik, akár nem. Életüket és vérüket adták a Magyar Királyságért. Talán már falurombolásra nem vetemednek, mint a románok annak idején, de képtelenek feldolgozni a magyarok államalapításának tényét. Az 1848. március 15. és az utána következő honvéd háború alig vált népünk javára. Hősiességünk megmaradt, s dicső napjai szabadságharcunknak. Az eszméje még sokáig élt, ma is él. Magyarokadásunk alapja lett, nacionalizmusunk takarója. A fényes csaták nem véletlenül vezettek Világoshoz, mert igaza van annak, aki azt mondja: egyedül maradtunk. Békétlenül. S amikor már ésszerű lett volna a megbékélést napirenden tartani, jött az Eötvös-féle törvény nyelvről, iskoláról. Asszimilációról. De tartozunk annyival önmagunknak, hogy a XIX. század második felének nem egy nemzetiségi törvényét még ma is korszerűnek minősítsük, annak ellenére, hogy a nemzetiségiak valójában kimaradtak a gazdasági, hatalmi-hivatalnoki, nagybirtokos hatalomból. A magyar arisztokrácia, a nagyszámú, hivatalokért gszuláló s ahhoz hozzájutó nincstelen dzsentri nem engedte lehetőséghez jutni a velünk élő nemzetek képviselőit. A történelem alakulását tekintve megállapíthatjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek nemzeti öntudatra való ébredésének szükség-szerűen be kellett következnie, és ehhez negyvennyolc eszmerendszere s a magyar demokratikus polgárosodás is hozzájárult. Trianon mesterséges határai pedig a gyűlölködés, a nemzeti kapzsiság, a nemzeti önkontroll hiányának elszabadulását jelentették minden érintettnél. Hiába volt igazságtalan, a múltat nem tudjuk megváltoztatni. Nemzeti önérzetünkbe, igazságérzetünkbe tapostak bele az eltúlzott nemzetiségi gyűlölködő, igaztalan állítások. Tisztes-ségesen nem értelmezték a politikai helyzetet a nyugat boszorkánymesterei, a nemzetiségek hazugságaira fogékonyabbak voltak. Hogy csak Clemanceau-ra, Wilsonra utaljunk. Két műveletlen demokrata, akit a politikai rendszerek toltak föl oly magasra! Megemésztetni nem nagyon tudjuk, s talán nem is biztos, hogy kell. Ha a szomszédjainknak ez öröm, az nekünk akkor is fájdalom marad. Akár beszélünk róla, akár nem. „Szakolcán és Makón a hold alatt, a vén hárs alatt, az ifjú szerelem még mindig boldog-e és balgatag?” – teszi fel a kérdést Juhász Gyula *Testamentum* című versében. Ami nekünk emlékezés, az nekik nacionalizmus. Pedig Szakolca is fáj! Verecke is fáj, ha egyszer idegeneké lett. S mindig lesznek olyan csoportok hazánkban, akik másképpen akarnak ünnepelni, mert szeretik a (mű)balhékat, és nem tudják a szerencsétlenek, hogy mit cselekszenek. Bibliai helyzet.

Korrekt világban, egyenes tartással, józan beszéddel, biztató szavakkal, fel-emelt fejjel, derűs széttekintéssel a Duna mentén szót érthetünk egymással, hogy Jászi Oszkárra hivatkozzunk.

Ha Európa ezt nem is akarja mindig érteni.

Később már minden csak így következhetett be: a Donnál – a kalandozások, az inváziók kora óta legtávolabb a hazától (vajon miért?) – a 2. magyar hadsereg pusztulásával, az állampolgáraink összegyűjtésével és a vidéki zsidóság német megsemmisítő táborokba való terelésével. Még ha nem is csak önszántunkból! De egy bizonyos hivatalnoki réteg és egy gondolkodásában elfertőzött nép csoportjai megtették azt, amiért azóta is szégyenkezünk. Én nem hiszek abban az állításban, hogy az egész társadalom azt akarta. Soha nem volt súlyos kérdésekben a magyar egységes! Sem 1848-ban, sem a Horthy éra alatt, sem Rákosinak, Kádárnak nem az egész társadalom tapsolt. Ötvenhat szellemét talán helyes volna időben előre és vissza, a múltban élő szellemiség felé tekintve is értékelni. S akik tehetik és akiknek tenniük kell, időről időre figyelmeztetik a magyart önismeretének hiányára? Semmi nem csoda, ami bekövetkezett! A magyar társadalom nagy része vesztette el tartásának utolsó maradékát, amit soha nem lett volna szabad elveszítenie. De gondolkodással, a múltunkról elfogulatlan elemzésekkel, sok szemszögből igazolt vitáikkal, kritikus módon értékelve tetteinket, hőseinkről a másik szemszögből is beszélve, ugyanakkor büszkének lenni híres-nevezetes embereinkre, a velünk élőkre, a tőlünk távol lévőkre, legyen az akár egy nagyszerű cigány festő vagy egy mesterhegedűs cigányprímás, Nobel-díjas vagy a Nobel-díj árnyékába eljutott nevezetes zsidó vagy magyar ember, horvát bán, magyar költő; ez lehetne lelki megújulásunk alapja! Becsülni kellene azt a küzdelmet, amit elért bármely magyar ember, amikor csak harmadik lett egy sport-világversenyen! S a magyar étosz újra a miénk lehet!

Hasonlítsa mindenki össze, akit érdekel, hogy merre haladt, hová jutott a több mint ezer év alatt a nyugat! Legyen ez önkéntes bűvárokodás az összehasonlító történelemben, s akkor a saját hibáink ismertebbé s talán megbo csáthatóbbá válnak. Az általános ismeretek szempontjából, a magyarságtudat szempontjából azonban ennek nincs nagy jelentősége.

„Mert bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép!” – írta Radnóti Miklós.

A történelem hamisítását szolgálta az is, amit egy tudós erdélyi ember mondott nekem.

Az ezerkilencszázhetvenes évek elején találkoztam Dragomán Pál, erdélyi muzeológussal, aki akkor azt mondta a történész szomorúságával, rossz szájjal, megrendülten, hogy azokat az Árpád-korabeli sírokat, amelyeket az elmúlt évtizedekben, főként a hatvanas években találtak – vissza kellett temetniük Erdélyben a román hatóságok utasítására. Ha minél kevesebb igazolás van arra a tényre, hogy magyarok lakták be azt a vidéket, az a szociálfasiszta, totalitárius rendszernek tetsző dolog. Ki ez az ember? Dragomán Pál Székelyudvarhelyen született. Születési dátuma: 1914. február 14. Földrajzi szakíró, muzeológus. Szülővárosában és a kolozsvári egyetemen tanult, földrajztanári képesítést szerzett, s tízévi tanárkodás után, 1949-től a marosvásárhelyi megyei múzeum igazgatója volt nyugalomba vonulásáig. Múzeumszervezés köréből írott szakdolgozatai román nyelvű múzeumi évkönyvekben és értesítőkből jelentek meg. A *Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1879-1954* hasábjain közölt tanulmánya, *A marosvásárhelyi mamutlelet* különnyomatként is megjelent. (Forrás: Romániai Magyar Irodalmi Lexikon első kötete. Hozzátar-

tozik a történehez, hogy fia és annak felesége, akik szintén értelmiségiek, ők ismertették meg az édesapával és az édesanyával, aki Constantában, a bérelt üdülősobában úgy zárta be az ablakot a hallgatózók előtt, hogy senkinek nem lett baja az átpolitizált beszélgetésből, ha az szenvedélyes is volt s néha magas lett a hang. S halkan dűnnyögtük dalainkat. Csitított bennünket, ahogy az édes mamának kell is tenni, amikor a családját, vendégét védi a történelmileg csuszamlós időkben.)

A nemzeté formálódás ezer éve – s a többi Európát védő cselekedetünkről, Európának adott szellemi értékeinkről alig beszélve – önmagában is mennyire nagy cselekedet! S milyen gazdag és hősies ez a korszak! Legelőbb a honfoglalás és a kalandozások kora.

Mit értünk a „honfoglalás” kifejezés alatt?

– Valamely nagyobb területnek, országnak egy hontalan, vándorló nép által rendszerint fegyverrel, győzelmes harccal való meghódítása, elfoglalása azért, hogy ott megtelepedve magának hazát szerezzen, hazát alapítson. (Tört. A *Magyar Nyelv Értelmező Szótára*, Akadémiai Kiadó, 1979)

– Országfoglalás, területfoglalás, prima occupacio. Birtokbavétel, letelepedés. (*Magyar Szókincstár*, Tinta Könyvkiadó, 2000)

– Magyarhon, Magyarország: Ungaria; Ungarn. 1854: Nem volt e forradalomban Erdéllyel együtt Magyarhon is, midőn Bocskai és Bethlen Gábor zászlóit Magyarhonban oly jelentékeny rokonszenv üdvözlé. (*Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár V.*, Akadémia Kiadó–Kriterion, 1993)

– ...a magyar Törzsszövetség benyomulása a Kárpát-medencébe. (*Korai Magyar Történeti Lexikon*, Akadémia Kiadó, 1994) A honfoglalás az eurázsiai összefüggésekbe illeszthető – írja a lexikon.

A „honfoglalás kora” a magyar tudományos terminológiákban kétféle értelemben szerepel. A történészek a honfoglalás és a kalandozások időszakát értik ez alatt. Én a honfoglalás és az inváziók korának gondolom.

A honfoglalás-hadművelet

Álmos és Árpád készültek hont foglalni. Árpád volt a fiatalabb, a hon foglalására és a hadműveletek tervezésére és vezetésére alkalmas személy. Természetesen a törzsi vezetőket sem hagyhatjuk ki a döntések előkészítéséből. S a kabar törzsek vezetőit sem.

Ha vizsgáljuk, hogy a Duna déli folyásánál a Bolgár Birodalommal kell harcolnunk, így Moldovában Simeon cárral kell küzdenünk. Levente a környéken harcol. Északabbra Árpádék a besenyőkkel küzdenek. A továbblépés a törzsszövetség vezetői előtt döntésre készen állt. A hadművelet indítására minden cselekvési szándék körvonalazódott, a döntés megszületett. Végül is a 892–896 évek alatt a honfoglalás-hadművelet lezajlik, hogy utána már az inváziós seregek céljai kerüljenek előtérbe. A térképészek előbbre vannak, mint a régészek, történészek. Még ha nem is egy évben és egyszerre történik az áthaladás a Kárpátok hágóin, a hont foglaló seregek akkor is megjárták a térképészek által megjelölt hágókat. Északról a Vereckei-hágót, délen a Vöröstorony-szorost 895-ben. A Tatór-hágó, a Radnai-hágó, a Borgói-hágó, majd a Békás- és Ojtozi-, Bodzai-szoros biztosítja a seregek áthaladását. Ez talán 896. Igaz, ekkor még a tágabb Erdély az otthonuk, de gyorsan kimennek onnan is, hogy 900-ban már Pannóniát hódítják meg.

A „kalandozások” kifejezés vizsgálata és az inváziós háborúk megindulása

A kalandozások kifejezést én inváziók sorozatának gondolom. Pontosabban a „nyugati inváziós háborúk” terminológiát használom szívesebben. Ugyanis a szóval s a kifejezéssel kapcsolatban is fenntartásaim vannak. Hogy mégis többször fordulok a „kalandozások kora” kifejezéshez, praktikus, és a történelmi, régészeti kutatók és kutatásaik tiszteletben tartásának gondolom. Az iskoláink, hétköznapijaink is ezt honosították meg.

A régészek kiterjesztik vizsgálódásaikat István király megkoronázásáig, addig ugyanis a pogány korról beszélnek. De ez a pogány kor tartalmazza a természeti vallást, a samanizmust, az állattartás és -tenyésztés kultúráját és a földek megmunkálásának ismeretét és gyakorlatát. Mi is hasonlóan értelmezzük a kort.

Némileg tágabban és más tudományok aspektusaiból is megkíséreljük értelmezni. Leginkább a közgazdaságtanhoz kapcsolódóan kívánjuk tágítani és értelmezni ezt az izgalmas fogalmat, amennyire persze erőnkől és képességünkől telik. Ezért a *Korai Magyar Történelmi Lexikon* szócikkét kívánjuk elsőként megérteni, tovább fejteni, olykor egyet nem értésünket kifejezni és elindulni más irányok felé.

A korai történetírás azokat a katonai vállalkozásokat tekintette kalandozásoknak, amelyeket a magyarok katonai csoportjai a Kárpát-medencei honfoglalás után vezettek Európa különböző vidékeire 970-ig (ugyan a balkáni inváziókkal ez az idő még kitolódik). De Géza fejedelem kezdeti uralkodása idején már inkább a diplomácia, mint a harcok dominál.

Vizsgáljuk meg az invázió kifejezést. A *Korai Magyar Történeti Lexikonban* a szó nem található. Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár V.* kötete (Akadémiai Kiadó, 1993) a támadás; attac; Angriff, Herfallen szómagyarázatotok adja. Az első szövegközlést 1600-ra teszi. Másodikként az (ellenséges) betörés, invazie szavakat rakja mellé. (Románul dusmanului, németül Einfall.) A támadót invázor szócikk alatt értelmezi. Gondolom, érezhető, hogy mintha ez a szó, a fentebbi kifejezéskombináció pontosabban jellemezné a magyarság akkori cselekedeteit, mint a kalandozások szó.

A *Magyar Szókincstár* (Tinta Könyvkiadó, 2000), tömörségéből adódóan elintézi ezt a főnevet, mint megszállás, megrohanás, agresszió, offenzíva. Más vonatkozásban behatolás, beáramlás, előzönlés, betörés.

A közgazdaságtanban az intervenció beavatkozást jelent (*Angol–magyar bank- és tőzsdeszótár*, Akadémiai Kiadó, 1993). Az eredeti, kiindulási szavunk módosulását, az „invest, to” – befektet kifejezést használja a bankvilág.

Mindenképpen érdemes elgondolkodni a szavak értelmén, miközben nem szándékozom senkit meggyőzni arról, hogy ne a kalandozások kifejezést használja a hétköznapi beszédben. De tudományos vagy annak látszó munkákban nem hasznotalan a fentieket figyelembe venni.

A kalandozás szóval degradáljuk a harcos magyarok cselekedeteit. Mintha turisták lennének: ide megyünk, oda megyünk, megnézzük ezt is, meg amazt is. S ha jónak gondoljuk, megfelelő zsákmány is kecsegtet, támadunk és elveszük azt, ami kell nekünk, megölünk néhány embert és indulunk haza. A tartalma tehát a szónak a rablás, a kalandozás pedig a rabló hadjárat.

Az inváziós seregek, az intervenció általában katonai-politikai kifejezés, feltételezi a támadó elleni védekezést is. Úgy gondolom, hogy seregek harcoltak egymással szemben, stratégiákat alkottak, taktikákat építettek fel, s ez az ellenség hadrendjének, fegyverzetének megváltoztatását is kikényszerítette. A második augsburgi csata kedvezően indul, de amikor a szétvert cseh csapatok málháit szétosztják, a trént kirabolják magyarjaink, már a bomlás felé csúszik a csata. Később a rossz idő és az eső pedig a fegyverzetünket teszi majdnem használhatatlanná.

A nehézlovasság, a szélesebb kard, a pajzs takarása, az egy tömbben való támadás, majd újra összeállítás a nyugati fejedelmek hadvezetésének fejlődése volt a magyar inváziós seregek ellen.

A X. század

VII. Konstantinos szerint a magyarok a Nagy Moravia földjén élőket elűzték és letelepedtek.

Nem ilyen egyszerű a dolog. (Ez önmagában is vitanyitó okfejtés a már el-távozott történettudósokkal, ha vannak megfelelő követők.)

A Kárpát-medence ez idő tájt, egyesek szerint gyéren lakott. A lélekszám statisztikai módszerekkel való következtetésekkel és történészek, kutatók által kialakított konszenzussal határozható hozzávetőlegesen meg. E kérdésre adott válasz leírásánál a *Magyarország története (Előzmények és magyar történet 1242-ig)* (Akadémiai Kiadó, 1984) című könyvet használjuk, amelyet Székely György fő- és Bartha Antal szerkesztett. Mindent összevetve a honfoglalók számát a század közepére már 500 ezer főre becsülik, úgy, hogy 100 ezer lélekre teszik az itt élők számát, amely alacsony népsűrűséget jelentett. Zömében késői avarok, székelyek, bolgárok különböző csoportjai, szlávok lakták a vidéket. Pannóniát a frankokhoz tartozó népek nem lakták ez idő tájt.

Szvatopluk birodalma nem volt ura még a mai geopolitikai Szlovákiának, de Pannóniának sem. Ha a később megrajzolt térképeket nézzük, meggyőződhetünk róla, hogy kissé északabbra volt a morva fejedelemség, s egészen a mai Prága fölé húzódtott.

Pannóniát a keleti frankok birtokolták. Csakhogy ez a terület a magyaroknak is kellett. Téli, nyári szállásterületekként már amúgy is használták. Jogukat nem ismerte el a nyugat.

Idézzük fel az előzményeket.

892-ben Arnulf keleti frank király szövetségeseiként a magyarok háborút viselnek Szvatopluk morva fejedelem ellen, dúlják országát.

894-ben Levente a bolgárok ellen harcol, és Bizánc szövetségeseiként legyőzi Simeon bolgár cár seregét.

Ez két egymástól távoli birodalom segítségét jelenti a magyarok részéről.

Majd Szvatopluk lovat vált: szövetséget köt a magyarokkal – a fehér ló mondája erre is utal – a keleti frankok ellen. Ez azt is jelentheti, hogy a keleti frankok nem feltétlenül barátai voltak a Kárpátok ölelésében vagy környékén élő népeknek. A fehér szlávoknak sem. A keleti frankok – több évszázados nyugati háborúink utalnak erre – nagyon szerették volna bekebelezni a középső részét Európának. A Köztes-Európát. Pannóniát.

A magyarok a Dunántúlon csatáznak, amikor Szvatopluk 894-ben meghal, és ezzel szétesik az addig felépített fejedelemsége, a szövetség széthullik. A Kárpát-medencében délen lakó szláv alattvalók a bolgárokhoz menekülnek.

S akkor kik maradtak itt?

Minden történészünk egyre határozottabban állítja, hogy az avarok maradécai itt éltek, főként a Tiszánál és a Duna keleti oldalán, de mindenhol megtalálhatók a volt Kárpát-medencei avar területeken. A székelyek már régen beékelődtek a földrajzilag egységes területre, majd később az erdélyi havasok közé. A szlávok északon és délen helyezkedtek el.

Azt mondják, jöttek Etelközből a besenyők elől vagy százezren a honfoglalók, s vagy százezer ember itt élt és tette tovább a dolgát. A késői avarokra azt mondják, magyarok voltak (de nem nyitnánk vitát ebben a kérdésben, mert

nagyon messzire vezetne, akár a kettős honfoglalás elméletéig is). Engel Pál határozottan állítja, hogy ez így van. A székelyekre, bár nem kutatja eredetüket, szintén határozott az állítása. Györffy György a százezer itt lakóról mond határozott véleményt. De ma már szinte minden erről a történelmi korról szóló szakirodalomban egyetértés van az alkotók között abban, hogy lehettek ennyien, vagy esetleg többen. De ha a lakosság számát a 950-es évekre elfogadjuk öt-hatszáz ezer léleknek, akkor a kisebb seregek számai lehetnek valóságosak.

A honfoglaló népek és a hozzájuk csapódó különféle nemzetiségek nyugat felé irányuló háborúit az „inváziós seregek” indították el. Még akkor is, ha azt fogadjuk el, hogy öt-hatezer embertől tízezerig, legfeljebb huszonöt-ezerig terjedő seregeket voltak képesek kiállítani a törzsek vezetői. De meggyőzőbbek azok az érvek, amelyek tizenötezernél nem teszik nagyobbra a legnagyobb sereg létszámát sem. Sőt ha két-háromszáz fős seregekről is történik említés, amely sokkal inkább az ezred (2-4 zászlóalj) vagy a dandár (4-8 zászlóalj) létszámához közelít, ez csak a megtámadottak saját szerepének fölnagyítása. Sokkal inkább a mai katonai fogalmakhoz van közelebb, mint a nagy seregek meghatározásához. Igaz, hogy a hadak fogalmát, amely régies kifejezés, bármely nagyobb csapatra értelmezhetjük. Esetleg használhatjuk a csapat kifejezést is. A sikereiket a hadvezetésben és a harcmodorban kell keresnünk. Itt, azért említjük meg ismét, hogy a X. század derekára már több mint félmilliósnak mondják (*Magyarország Története*, Akadémiai Kiadó) a Kárpát-medencében lakó magyarságot, s ezt csak növekvő tendenciaként értelmezhetjük.

A honfoglalás és az inváziók kora időben és térben is elválik. Az egyik szakasz, amely a 880-as évekkel kezdődik, a hont megismerő, megvédő, hont szerző és erősítő időszak a 900-as éveken átívelve, de inkább 907-es évig tart, amikor is Árpád meghal és a morvák földje is gyepűelve lesz, s ezzel ezer évre befagyasszuk a szlovák állam kérdését is. Ha arra gondolunk, hogy Szvatopluk halála után integrálódik a szétesett morva fejedelemség a magyarok közé, nehéz keresni a szlovákok által ma használatos „birodalom” fogalom jogosultságát. A föld a magyaroké a nyugat ellenére. Egy része a magyarok gyepűelveje lesz, amely elég nagy földsvot jelent, hogy az ellenség a területre való belépése esetén már tudva lévő, ismerhető legyen. Az itt lakó nép beleolvad, integrálódik a magyarságba. Ezért nehéz genetikailag korrelációt találni az akkori és a mai szlovákok között. Ez az időszak a magyar vezérek eltökélttségét a haza megtartására, és a közeli és távoli szomszédok távoltage voltát volt hivatott bizonyítani. Mint láttuk, szövetségben Arnulffal, a keleti frank birodalom vezérével, Szvatoplukkal, aki ellen harcolunk, majd szövetségesként küzdünk, halálával és birodalma összeomlásával a magyarok ölébe esik a földterület, a tájegység. Harcolunk Bizánc ellen a bolgárokkal szemben, s harcolunk szövetségben velük. Ezt semmiképpen nem lehet csak olyan taktikázásnak, a pillanatnyi érdekek felismerésének, érvényesítésének tekinteni, amely a honfoglalók földet, vagyont megtartó érdekeit szolgálta.

Azt írja Kristó Gyula, hogy az első honfoglalás utáni kalandozásra 899-ben került sor.

Elfogadva, de módosítva is, azt gondolom, helyesebb négy szakaszcsoportra beszélni az egyszerűség és a téma kezelhetősége szempontjából.

Megjegyzem és hajlok rá, de meg is toldom néhány évvel, hogy Róna-Tas András a honfoglalás **első szakaszát** a 895–898 évekre, a **második szakaszt** a 899–900-as évekre, ő a **harmadik szakaszt** 900–902-re teszi. Én azt gondolom, hogy a Kristó által is említett 899. évi lombardiai út, amely Arnulf hívására történt, aki aztán decemberben meghal, s ez új helyzetet teremt a vezérek számára, mert dönteni kell a maradásról vagy új szövetségesről, még nem a kalandozások kezdete. 900-ban a magyarok IV. (Gyermek) Lajoshoz követséget küldenek, hogy ismerjék el békekötéssel Pannóniát, mint ahogyan annak idején Arnulfot is kérték birtokaik elismerésére. Mivel elutasítják őket, kénytelenek a honfoglalók megmutatni, hogy erővel is képesek megtartani a Kárpát-medencei hódításaikat. 907-ig ezért, szinte folyamatosan, Itáliába, Karintiába, Bajorországba, Szászországba törnek. 907-ben Gyermek Lajos Pannónia visszafoglalására indul, és Pozsonynál súlyos vereséget szenved a bajor, szász sereggel a magyaroktól. A csatátéren marad a had vezére Luitpold herceg, elesik Theotmár salzburgi érsek, főkancellár is. Ettől az időtől kezdve az Enns folyó 955-ig határfolyónknak számít. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a morva fejedelemség 902 körül szétesik, és magyar területe és gypű-elvéje lesz. A 907-es év számunkra is nehéz, mert Árpád vezér sebesülésébe néhány hét után – Anonymus szavát megfogadva – meghal. Utóda az új nagyfejedelem: fia, Zoltán lesz.

Ezért gondolom, hogy a harmadik szakasz legalább 907-ig tart.

A honfoglalás mint folyamat és az inváziók korának zárulása, amelyet én a **negyedik szakaszként** határozok meg, a 908. évnél kezdődik és a 955-ös augsburgi vereséggel elér csúcspontjára, hogy a bizánci hadjáratokkal be is fejeződjék. A pontos időt Géza fejedelem uralkodásának elejére célszerű tenni, mert bizony más idők következtek. Így a **negyedik szakasz 908–970–973** lehet.

Így a négy szakasz, értelmezésem szerint:

- **első szakasz 895–898**
- **második szakasz 899–900**
- **harmadik szakasz 900–907**
- **negyedik szakasz 908–cca. 973**

Ennek a besorolásnak a téma kezelésében való egyszerűsége miatt van jelentősége. Más, fontos események történnek 899-ben, s megint más, amikor Gyermek Lajos ellen küzdenek magyarjaink. Árpád harcai elsősorban a népnek elismertségére, a fejedelemség határainak kirajzolására és a föld megtartására, a magyarság jelenlétének visszavonhatatlan tényévé rögzített valóságára irányultak. A kalandozások további évei már politikává váltak, szolgálták a magyar hatalom megerősítését, társadalma gazdagodását. A népesség fenntartása is fontos szempont volt, ha elfogadjuk Györffy György és mások adatait, akik 26-34 év közé becsülték a magyarság átlagéletkorát (általában: 29 évre). Ez nyilvánvalóan a nagy veszteségeket, a korai felfegyverzéseket és a csatába való bevetéseket jelenti nemzedékek soránál. Ezért kellett asszonyt és gyermeket a Kárpát-medencébe hozni rablással vagy szép szóval, vagy egyéni érdekből. S ezért volt jó intézmény a rabszolgaság, és több asszony az ember körül.

Ahogy el is fogadták ezt a helyzetet fél évszázadon át a nyugatiak, még, vic sorogva is. Ugyan is az adókkal saját nyugalmukat vásárolták meg a nyugati és déli ellenfelek. Azt se felejtjük el, hogy keletről a besenyők a rokonok jogán (Árpád felesége, testőrsége egyes történétírók szerint besenyő volt), már megtelepedtek közöttünk. István *Intelmeiben* nem véletlenül hangsúlyozza, hogy az idegeneket miért kell befogadnunk.

Géza politikája az igazi, a nagy uralkodó cselekedeteit mutatja. Külpolitikája a jó szomszédság megtartására törekszik. Békében akar élni, és nem hagyni ellopni semmi módon a megszerzett földet. Belül művelni, feltörni a parlagföldeket, tartani az állatokat, exportkereskedelmet kialakítani a jó állattartás eredményeként, karavánokat átengedni és indítani, s viszonylagos békét teremteni a követelőző magyar családokkal. Ez volt politikájának lényege.

A kalandozások első időszaka a többnyire Európában élő valamely nyugati, déli király ellenlábasa melletti harc, trónbitorlók melletti szövetség, a magyar kártya kijátszása a gyenge nyugati, rabló hercegekkel, fejedelmekkel szemben. Ez látszik, ha a minden évi hadjáratok célját, vagy éppen a mellékes célját figyelembe vesszük.

Ha elmélyedünk a korról szóló munkákban, s nem a társadalomtudományok irányából érkezünk, rosszkedvűen tesszük le az irodalmakat, megdöbbenve némely nagy tudós, filozófus, történész megállapításain, összegzéseinek pejoratív, dogmatikus voltán. Szívesen írnám ide egy-egy nagy történészünktől vett könyvrészletet bizonyítékként. Ám hagyjuk, elsősorban tiszteletre méltó életművük megbecsüléséért. Mert ez legfeljebb apró hiba, s nem mindenki szeme veszi észre, hogy mennyire hajlott el az a tér, amelyben az események megtörténtek. Névtelenül sem akarok senkit bántani, mert egész életük esszenciája bizonyításaként ott a megírt könyv. Így a beszélgetést s a bizonyítást egy másik világban fogjuk megejteni. (Szubjektív megjegyzés. Mivel ez az írás esszé, és nem szakcikk, megtehetem, hogy azt mondom, mindketten a pokolba kerülünk, mert az talán izgalmasabb hely, mint a menny, és így módunk lesz egyet nem érteni, jót vitatkozni. Vagy a mennyországban váltunk szót, amelyben kevésbé hiszek, de ahol mindenkinek igaza lehet, és elaltathatja lelkiismeretét, elfelejtheti érveinek rendszerét.)

És mégis, milyen társadalomtudományok felől kellene érkezni azoknak, akik talán megítélhetnék akkori vezéreink cselekvésének motívumait és korlátait? Talán az antropológia, a szociológia, az etológia, az etimológia területéről, s talán az ökológia felől. Akik meg tudnák mondani, hogy rablóvezérként lehet-e hazát foglalni, vagy el lehet-e jutni az Ibériai- és az Appennini-félsziget sarkára rabolgatás céljával? Lehet-e német földön csak a rablás kedvéért csatározni?

Érdekes következtetésekre ad lehetőséget az is, ha az egzakt tudományok felől indulva kutatunk tkorabeli echnológiákat és gyártani tudást. A kémia világából a bőrcserzések tudományának gyakorlati ismerete és sok más technológiai tudás mellett, a lovak felszerszámozásának henger alakú és ívelt alkatrészeinek megmunkálásán elgondolkodva, a korabeli kohászat, kovácsolás technológiáját európai tudománynak tarthatjuk. Az építészetben a hozott – jurtaépítészet – tudomány, vagy a kalandozások során részben már ismert, de jó tanulóként tovább tanult, kővel, kötőanyaggal, ácsmunkával történő építkezés

jelen volt ebben a korban. És ezt csak segítette, hogy már a helyi mesterek is ismerték az ezekkel az anyagokkal való építkezést. A külhoni utak csak tovább gazdagították szakmai tudásukat. Látni valamit, elsajátítani és megépíteni, azt, már egy műszaki, értő ember számára sem igazán rettentő feladat.

Belátható, hogy ha történészeinknek megfelelő ismeretei lennének a közgazdászok ökológiai vagy szervezéstudományából, az ipar különféle technológiáit követve, az etológusok viselkedéstanáról, s mindent, amit felfedeztek a régészek nemcsak a művészet, a tárgyak anyaga, motívumai alapján vizsgálnának, hanem arról az oldaláról is, hogy hogyan fejlődhetett ki az a művészi érzék és érték, közelebb jutnánk a dolgok megértéséhez. Hogyan lehetett elkészíteni, amelyet ma is megcsodálunk? Példa volt erre 2009-ben a Nemzeti Múzeumban a szkíták hosszú életéből, életéről összeállított kiállítás régészeti tárgyai. A tárgyak anyagát, ha előállították, milyen lehetett az a technológia, a mögötte meghúzódó bányászat, a termelési folyamat, amellyel azt az anyagot produkálták, a megmunkálás technológiája, a kollektív munka, a szerszámok értelmezése, a kreativitás, a motívumok gyökerei merre mutatnak?

A logisztikai feladatokat milyen leleménnyel oldották meg?

A néprajzosok mintha messzebbre jutottak volna! És itt-ott olvashatunk is róla. Miből, mit főztek, milyen célokat szolgáltak a megtalált, felismert eszközökkel magyarjaink? Sokszor a hogyan, mivel készítették kérdésre is találunk válaszokat.

Mi lehetett a vezéreknél mint vezetőknél a motivációja? Milyen menedzserképzőn tanulták a vezetést, ha olyan sikereket értek el, amit Európa irigyelt és félt? Talán a kazárok voltak a mestereik?

Mivel írásom nem vitairat, azt remélem, hogy felkelti egy-két hozzáértő ember érdeklődését, s talán elgondolkodik az olvasottakon. Régi dolgokon elmélkedik. A pozitív véleményekre támaszkodom. De lehet mondani azt is, hogy azokat veszem elő az általam ismert, némileg gyakorolt tudományok tablójából, amelyek az én érvelésemet igazolják.

A magyarok háborúinak okai és a háborúk haszna

A háború okait feltárni nem könnyű feladat. Szívesen hivatkoznak elődeink az ellenségeskedés eredendő voltára. Háborúra egy nőért, egy királynőért indított hadjáratra (Julius Caesar – Kleopátráért), rabló jellegű háborúkra (a sztyeppei népek a szomszédok felé, a nyugati frankok Itália, a német hercegségek egymás elleni harcai, moszlimok a szomszédjaik ellen stb.). Inváziós seregek megjelenésére (Bizánc Bolgárország ellen, a besenyők a bolgárok, oroszok ellen), olykor virtusból indított csetepaték (szomszéd várak, hercegségek, városok háborúi). És így tovább és így tovább. Érdemes elmélkedni a régi kínai taoista filozófusok írásai fölött a vonatkozó témánkban. Nekik is volt bőséges tapasztalatuk e kérdéskörben. A háború művészetéről Szu ci által írott hasonló című könyv fogalmai a szándékok felismerése, a célokat és cselekvéseket megfogalmazó gondolatait illetően.

Mi földhöz ragadunk. Az anyagi világban, és nem az erkölcs felett keresünk az okokat, s nem ideológiákat kutatunk. Tisztában vagyunk azzal, hogy ideológiát mindig lehet találni – például: a keresztes háborúknál a szent sír felszabadítása, a keleti, nyugati egyház egyesítése stb. felkent, nemes cél volt! –, ám a tényleges okok: a levantei kereskedelem megszerzése, az európai túlnépesedés levezetése, a föld nélküli nemesség véérének lecsapolása vagy birtokhoz való juttatása. Ez a valós és praktikus ok a Jézus sírját felszabadító hősök tudta nélkül is!

A rabló hadjáratok kizárólag gazdasági háborúk voltak, járulékos politikai, kevesebb ideológiai haszonnal. Néhány száz évvel azelőtt, mint amelyről írásunk szól, a Karolingok az avar birodalom legyőzésekor sok-sok szekérral hordták el az avarok kincsét. (Nem tudjuk, hogy ez legenda-e vagy valóban megtörtént.) Ha igen, kérdéseink vannak. Nem tudjuk, hogy a népeik részesedtek-e belőle, a sok kincs kinek a javát szolgálta. A harcosok valamennyit biztosan kaphattak belőle. Tudjuk, hogy a keresztes háborúk rablott kincseiből, az új rablott tőke megjelenésével alakulhattak meg a lovagrendek. S a hatalmukat konszolidálták a Karolingok is a megszerzett kincsből. A Córdobai Kalifátus vezetői időről időre, ez általában két év volt, a környező keresztény fejedelmeket megtámadták, a parasztoktól a terményt elrabolták. Ameddig képesek voltak ezt tenni, addig táplálták a kalifátus népét, de egyszer csak a keresztény királyságok népei felgyújtották az ültetvényeiket, a gyümölcsösüket. Ezután más stratégiát kellett a kalifáknak kitalálni. Végül is hétszáz évet éltek egymás mellett. A sztyeppei népeknek a legelőért való küzdelem, a népszaporulat vagy más népekkel való társulás miatt védeni és bővíteni kellett legelőterületüket. Egyéb igényüket rablásból elégítették ki. Sok példát találhatunk a régmúlt történelmében.

Az tény, hogy a IX. század a magyarok számára a nyugatra húzódás időszaka volt. A Kárpátokon inneni, nyugati területeket is ekkor deríthették fel. Lehet, hogy igaz, bár néhány történész kételkedik benne (Harmatta János), hogy a besenyőktől üzve, és nem saját belátásunkból értük el a Kárpátokat. Ám sokkal inkább a tudatosság a meghatározó a szándékban és a tettben, állítom én.

Egyébként pedig nyugat felé történő hosszú utunk során a mai Baskíria, a valószínűsíthető Etelköz olyan szép, mint Pannónia, lágy dombok, sugárzó völ-

gyek díszítik. S mivel Ufa, a baskír főváros az Urál lábánál van, s agglomerációja már benyúlik a hegyek közé, olyan, mint Erdély, olyan, mint a Felvidék, mint a Kárpátok hegyei, csúcsai, mintha a mienkét látnánk.

Volt időm tanulmányozni a tájat földről, levegőből. A landoláskor és a tiszta időben való repüléskor Baskíria megmutatta gazdagságát. Vizek hatalmas bősége, megművelt földek a csernozjom színeivel vagy éppen a sárguló búzátáblákkal virít, a legelő állatok sokaságát nem tudja befogni a szem. Halat és vadat, mi jó falat, bőséggel találni, a legelőin a fű kövér – olyan, mint a majdani hazában. Az Urál hegyei, mint Erdély vagy az Északi-Kárpátok vonulatai. Igen. Ismerős volt nekik az a táj, amelyet birtokba akartak majdan venni, mert amarra emlékeztette őket.

Ennek ellenére a mai Baskíria szomorú ország. A népek sokfélék, de zömében tatárok és oroszok, és még közel húsz náció lakja, mint az Urálig húzódó területek, országok zömét. Kisebb és nagyobb számban, de jelen vannak. Azért érezhet az ember szomorúságot, mert ez a gazdag ország a szovjet éra alatt a kizsákmányolásnak olyan fokát szenvedte el, amelynek nyomai még manapság is csak nehezen múlnak el. Az intézmények alig változtak. A FÁK országai, a Független Államok Közössége talán valami önállóságot jelentett Oroszországgal szemben, de a gazdasága még alapvetően ma is függ az orosz befolyástól. Ez lehetne akár jó is, de látva az ember az országot: a kommunizmus mocskait, bűzeit érzi a kórházban, a hivatalokban, a lakóházakban, a gyárigazgató irodájában, a repülőtéri alkalmazottak modorában. S lépten-nyomon az alkoholizmus nyomaiba botlik az ember. A kommunizmus mélyütésétől csak nehezen kezd felegyenesedni a nép.

A felderítések már a IX. század közepétől folyamatosak voltak Álmos fejedelem és vezérei részéről. De a szóban megőrzött legendák is táplálhatták a nyugati, szép vidék, a Kárpátok völgyeinek vonzását a magyar törzsekben. Tehát tudhatták, hogy hová akarnak jönni, hol akarnak letelepedni. Azt nem hihetjük, hogy ott, keleten, az egyik vagy másik támadó sereg teljesen megsemmisíti az ott élő népeket. Az emberek, a népek tovább élnek azon a geográfiai helyen, ahol a tragédia, a pusztulás érte politikai rendszerüket, kultúrájukat. A morva fejedelemség gyenge volt, a század végére szétesik, megszűnik. A Bolgár Birodalom erősödésének századában is vagyunk, amely Bizánc ellenében ékelődött a Duna alsó folyása és a Tisza közé, a mai Moldáviát, Romániát a Duna vonaláig, Szerbiát birtokolta. Kezdetben ellenségként kezeltük egymást, de a század közepén, nem utolsósorban Bizánc ellenében, adófizetésünk megtartásáért szövetséget kötünk.

Északi, nyugati, déli harcaink a hon birtokbavételének, a terület foglalásának visszavonhatatlanságát voltak hivatottak szolgálni. A fenyegető és rabló szándék együttesen jellemzi ekkor seregeinket. Nyugat nem nyugszik bele Pannónia és Moravia elvesztésébe, az eredmény a Pozsony melletti nagy veresége a bajoroknak 907. június. 5–6-án IV. (Gyermek) Lajos keleti frank király vezetésével, ahol két vezére, Luitport herceg és Theotmár salzburgi herceg és

főkamarás is elesik. Ebben a csatában esik el állítólag Árpád nagyfejedelem, aki súlyos sebet kap, amelybe néhány hét múlva belehal, mint fentebb már említettem. A magyar határfolyó a második augsburgi csatáig az Enns folyó marad.

Tehát azt állítom, hogy az első évtized a hont megvédő háborúk kategóriájába tartozik, miközben a szomszéd népektől meg kellett szerezni azokat az eszközöket és tudást is, amit még nem tanultak meg a magyarok vándorlásaik során, amely a birtokba vett föld, táj, ha jobban értjük: a geopolitikai, mezőgazdasági ismeretek helyi megszerzését jelenti. Mert értettek magyarjaink az állattartás mikéntjéhez és a föld feltöréséhez. A föld feltörése utáni első bevetése a köles és a hajdina volt, mint tudjuk. A sztyeppei tájakon is. S mindez jónak bizonyult. Az itt lakók rendelkeztek a táj, a föld, a legeltetés helyi szokásaival, a művelés módozatainak ismeretével. Ezt is, az elfoglalt vagy inkább a megnyert hely szokásait meg kellett tanulnia a magyarságnak. Megtartva, önmagába építve az itt élő lakosságot.

Az ezt követő években hol valamelyik király, kiskirály, gróf, olykor a római pápa hatalmi harcaiban kérték fel szövetségesnek a magyarokat. Harcoltak Bizánc mellett és ellen is. A bajorok, a szászok, a keleti frankok egyértelműen az ellenségeiké váltak. Ritka volt, amikor szövetségbe kerültek valamelyikükkel, akik aztán meg is bánták. De a visszatáncolás mindig atrocitással fejeződött be. Előfordult, hogy a magyarok nem hagyták abba a harcot akkor sem, amikor a szövetségesük kérte erre, vagy éppen ellene fordultak, esetleg másfajta szövetséget kötöttek vezéreik. Kellett számukra a holmi, a pénz, ha azt olykor adónak is nevezték előszeretettel (mint a bizánciak), és pusztítottak vagy az áruló szövetséges ellen fordultak. Ne gondoljuk, hogy a nyugati frankok, gótok a Grál lovagjai voltak. A fejedelmeik végképp nem! Ezért a nyugattal való ismerkedés kölcsönösen kudarcra volt ítélve.

S ott volt Pannónia kérdése. Jó ötven évig bizonytalan volt hovatarozása. A magyar vezérek, családok igyekeztek birtokba venni, téli, nyári szállásokat váltogattak, táborhelyeket alakítottak ki, de mindezt háborúságok közepette. Az ott élő embereket is védeni kellett. Folyamatosan támadták nyugatról az Alpok keleti oldalát, végül is rájöhettek, hogy „legelőin a fű kövér”. Kellett Pannónia a nyugati uraknak is.

Ha elfogadjuk a 26-34 év lehetséges átlagéletkort, mint azt Györffy György és mások állítják, akkor az első az, hogy rabszolgák kerültek a magyarok fennhatósága alá, elsősorban nők és gyermekek. Másrészt használati tárgyak és a korban jelentőséggel bíró termékek: számukra ismeretlen anyagok, fűszerek, szerszámok, és természetesen pénz. Az átlagéletkor azt is jelenthette, hogy a mortalitási adatoknak magasnak kellett lenniük. Ennek okát a háborúkban és az elégtelen gyógyításban kell keresnünk. A rabszolgaság intézménye a Kárpát-medencében részben a földművelésben és az állattartásban szükséges munkaerőt pótolta, illetve a születések számát generálták a női rabszolgák. *A rabszolgák fenntartották a népesség számát, és a rabszolganők segítettek a lélekszám gyarapodását.* Ne feledjük, moszlimok, izmaeliták is jöttek a magyarokkal, s a többnejűség inkább praktikum volt, kellemes kényszer katonaeMBERnek, amelyre azért volt szükség, hogy a seregeket időről időre fel lehessen tölteni harcképes fiatalokkal, és legyen elég munkaerő. A keresztény egynejjűség megérinti a magyarokat, de azért gondoljunk csak a középkor kép-

mutató nyugati nemeseire, az első éjszaka jogára, a szeretők tartására és így a törvénytelen gyermekek sokaságára. A király uraknak is volt szép számmal zabigyerekük. A trónviszályoknak sokszor csak ilyen egyszerű oka volt, bonyolulttá egy trónkövetelő esetén a mögötte felsorakozó nemesség érdekei tették.

És ez az idő az, amikor felmérték kereskedelmi szemmel a nyugat igényét, elsősorban állatban: a marha és a ló kelendő lett a későbbi időkben, és például a magyar bőr keresett, jó termék volt. *Bátran állíthatjuk mai szóval: céljuk a piackutatás volt, egyebek mellett.* Ahogyan európai, kelendő áru lett a Córdobából származó bőrúru, a kordován, úgy lett értékes a magyar hús, a magyar bőrúru.

Hiba volna nem beszélni arról, hogy a magyarok a X. században a földre vagy félig földre való építkezést, a jurták gyors építését és áttelepítését, amely a sztyeppei népek sajátja volt, földvárakkal és ásott, főként tervezett építményekkel gazdagították. Megjelenik a kötőanyag, a kő formálása és bonyolult építési módjai. Ezt láthatjuk sok Árpád-kori attemplom, építmény tanulmányozásakor. *Tehát tanultak és hoztak építészeti technológiákat, mesterembereket nyugatról a kalandozó magyar katonák szeméi és iparosai, és persze a rabszolgák között is megbecsülték a mesterembereket.*

Az éves hadjáratok a nyugat különböző földrajzi és politikai részei felől visszatartották a területen élő népek királyait, fejedelmeket, hogy nagy erővel ne támadhassák az alakuló Magyarországot. Az egységesítő törekvéseket a saját gyűlölködésük és a magyarok inváziói akadályozták. A nyugati ellenfelek saját konfliktusait, területet, birtokokat, városokat szerző hadjárataikat, uralkodók taktikázásait átvitték a magyarok háborúzásaira. Az adományokkal, birtoklevelekkel megosztott bajor, szász, lombard, itáliai nemességet a királyaik, fejedelmek, a pápa a saját céljaikra használták. Nyugat társadalma elsősorban emiatt volt megosztott. S mindez az egység ellen hatott. A nemesek, a kis- és nagyurak ahhoz pártoltak, akitől több előnyt tudtak maguknak szerezni. Így nem csoda, ha a nagyvezérek, fejedelmek, császárok, pápák cselekedetei lettek a történetírók fő kérdései, mert ezek illeszkedtek egy később igazolt európai fejlődési trend irányába. De az alsó szintek, a kisbirtokosok, a faluközösségek, az iparosok, e közösségek földbirtokosai alig kapnak figyelmet a történelemkönyvekben, a technológiákról, a hétköznapiok szerszámairól, a háborúra fegyvereket készítő iparosokról nem szólt a gyakorló történelemíró. Bizony „a magyarok nyilaitól ments meg uram minket” (állítólag a normandiaiak kezdték terjeszteni e félelemkeltő jajkiáltást) – jogos volt a félelem! Amikor nem voltak diverziós magyar csapatok az adott területen, akkor egymást ölték a nyugat korabeli és későbbi nagyjai. *A cél, egyebek mellett, az elriasztás, a megelőzés volt, hogy békén hagyják a magyarságot a Kárpát-medencében.*

Az elfoglalt területek biztosítása is céljaik között szerepelt.

Ötven-hatvan év állandó fenyegetettségét mégsem lehetett fenntartani. Az ellenség figyelte. Fejlesztette fegyverzetét. Szövetségek jöttek létre. Igen, a magyar katonai jelenlét, az örökös fenyegetettség, a másság elutasítása szervezőerővel bírt a nyugat irányítói számára!

Honnan jöhetett a gondolat a honfoglalásra?

A kezdetét csak hozzávetőlegesen lehet tudni. Sok érv szól amellett, hogy a vérszerződés mindennek a kezdete. A kazár uralomtól való szabadulás (de inkább az uralom lazulása a helyesebb kifejezés) és a nomadizált életmód együttesen erősítette a távozás és az új haza keresésének szándékát. Etelközben szomszédunk volt a kazár zsidó birodalom. A besenyők nyomásai, zaklatásai, vere ségeink is arra ösztönözték a vezéreket, hogy nyugatabbra vonuljanak. A több évszázados vándorlás után a biztos haza keresésében jelentkezett a törzsek vezéreinek és a velük egy közösségben élőknek az a legfontosabb idea, amely eltökéltséget és közös filozófiát is adott a vezéreknek, akik ezt erősíteni tudták az emberekben. Ezt jelentette a vérszerződés. A törzsszövetség együttes, növekvő erőt hozott. Egységes lett ebben a magyar nép is. S vezető erővé vált a szövetségben. Ez lett az a szervezőerő, amely közösen lökte, irányította egyre nyugatabbra a magyarokat. Ilyen erőt csak a keleti szlávság mutatott, amely a rusz népben testesült meg, és a Duna alsó folyásán hazát találó bolgárok. Bennük volt annyi erő, hogy Bizáncnak a X. században, de a későbbi korokban is, komoly gondot okozzanak. (A morvákban és a csehekben volt meg még ez a szándék és törekvés.) A csak a földjüket védő, egymással szemben valamiféle egyezséget kötő sztyeppei kis népcsoportok, a félelem igazgatta népek eltűntek vagy beolvadtak erősebb kultúrával, távolabbra tekintő katonai és politika stratégiával rendelkező népekbe. Besenyők, kunok, alánok, poljánok, szeverjánok, vjaticok. És még mennyiféle nép! Hol vannak ma már? Néprajzosok igyekeznek felfedezni szokásaikat, hogy megőrizzék őket az emberi emlékezet számára. Régészek kutakodnak a mélyrétegekben. Néhány, velünk nyelvi rokonságba került népcsoport, a finnugor nép megmaradása a szláv tengerben, majd nemzetté formálódása éppen olyan csodálatos jelensége a folyó történelemnek, mint a magyarok megmaradása a Kárpát-medencében.

A besenyők laza szövetségben éltek, s csak a sztyeppei népekhez hasonlóan földjüket, legelőjüket védték, államalakulataik nem voltak, megmaradásuk így eredendően kétséges volt. Támadni, háborúba menni, a győzelmet megszerezni vagy a győztes mellé állni, ez volt a fő stratégiájuk. Ez nem bizonyult elég erősnek a vérszerződés törzsei ellen. Legfőbb gondjuk a területük védelme, az áthaladás kérelme vagy megsértése volt helyi politikájuk lényege. Ha igaz, a ruszok fejedelme, Szvjatoszlav is ilyen engedély híján került nehéz helyzetbe s ölték meg a besenyők. Gondoljuk azért hozzá, hogy másfajta motívumok is szerepet játszhattak megölésében vagy megöletetésében.

839-ben az Al-Dunánál, a Déli-Kárpátoknál harcolnak a magyar seregek Levente vezetésével. Mintha a betelepedésre derítenék fel a Kárpát-medence környékét. Ezek az események a honfoglalás-hadművelet első epizódjai. A bolgárok birodalma volt ekkor az a geopolitikai egység, fel egészen a Tiszáig, amelyik kelő erőt és nemzetszerveződést jelentett abban a korban. 854 körül kitör az első háború a besenyők és a magyarok között, amely már a honfoglalás kényszerét előhozta, Czeglédy Károly felvetése szerint. A feltárt forrásokban a harcoló feleket ekkor még kangar, illetve szávártü aszfalü néven említik. De a bolgárok is harcba állnak hol a besenyőkkel, hol a varégokkal (ruszokkal), hol a bizánciakkal. Nem volt könnyű megteremteniük államukat a bolgároknak Bizánc, a besenyők és a

ruszok támadásai közepette. Ezek a háborúk is hozzájárultak, hogy a magyarokat, amikor a Kárpát-medence felé indulnak, nem követik a besenyők. És a bolgárok is nagy hasznot jelentettek a magyar vezetés számára a sokféle kényszerülő harcaikkal. Ők éppen úgy a hazájukért harcoltak, mint később mi magunk.

Ekkor történik meg az az őstörténetünkben nem nagyon taglalt esemény, hogy a magyarok egy csoportja a Kaukázus déli oldalára, Perzsia határvidékére költözik. Cirill szerzetes a Krímben magyarokkal találkozik. Meghallgatják térítő szavait és továbbengedik. Vizsgálatra érdemes tények majd egy ifjú történész számára.

881 körül Szvatopluk morva fejedelem szövetségeseiként Bécs városa alatt a keleti frankokkal szemben vitézkednek őseink. Ez már időben igencsak közel van a „honfoglalás-hadművelethez”.

A 895. évi besenyő támadás miatt gondolom azt, hogy néhány évtizeddel korábban kezdődött meg már a terület feltárása, megismerése, mert, ebben egyeznek a történészek, 895 tavaszán már a Tisza-vidéket elfoglalta egy nagyobb magyar közösség, miközben keletebbre, a Kárpátokon túl a magyarok harcban állnak a besenyőkkel. Ezért állítom, hogy a honfoglaláshoz vezető harci cselekmények a 890-es évek előtt legalább ötven évvel kezdődtek, s majd ez az évtized az, amikor már a vezérékben a haza megjelölése és megvédésének programja vezetési elveik középpontjába kerül. Természetesen a történelemkönyvekben nem szükséges ily módon javítani évszámhoz köthető történéseket. Főként nem az én okfejtéseim és bizonyítékaim alapján. Az általános ismeretek szempontjából, a magyarságtudat kialakulása folyamatában ennek nincs nagy jelentősége. Mert ugyan nem teszek én mást, csak azt, hogy a mások által felismert, általuk megismert tényeket kissé másképpen csoportosítom. Így tett Arthur Koestler is a *Tizenharmadik törzs* című könyvében, amikor a kazárok történetét vizsgálja, akik 740 körül áttértek a zsidó vallásra. Az írottak és az ismert tények alapján arra a vitatott következtetésre jut, hogy a kelet-európai zsidóság kazár eredetű.

A 892. évi, morvák ellen vezetett hadjárat csak erősítette ezeket a tapasztalatokat. A 894. évben a pannóniai hadjárat által megismert vidék nagyon emlékeztethette a seregeket, a legendákban őrzött Etelköz, Levédia s az őshaza tájaira. Zala, a lágú völgyek, lankák vidéke, a mezőség termékeny földje, a Balaton vize, a kis folyók, mind az Uráltól nyugatra elhúzódó vidéket idézték. Ne feledkezzünk arról sem meg, hogy Leó, a bizánci császár Árpáddal szövetséget kötött a bolgár Simeon cár megtámadására. Pontosabban erejének megosztására Bizánc védelmében, terhének csökkentésére. Erős, nagy és expanzív volt ebben az időben a bolgárok cárja. S arról sem feledkezhettünk meg, hogy Horvátország is alakulásának, erősödésének századát éli. Így gondot jelentett Bizáncnak és a bolgár cárnak egyaránt. De a déli vidékeink védelmi seregeinek tevékenységét is tehermentesítette.

Meddig tarthatott ez az időszak? Nem hiszem, hogy a történelemben a kronológiákhoz köthetőek a jövőt befolyásoló események, hacsak valami nevezetes dátum miatt nem rögzültek a történelmi emlékezetben. Gondolom, az a helyes, ha azt mondjuk, hogy előbb vagy utóbb történhettek.

Az első évek a szomszédokkal való elismertetés, ha úgy tetszik, a centrum – amely esetünkben a hont foglaló magyarok – és a periféria viszonya, a szomszéd népekkel való harc időszaka, elfogadtatása annak a ténynek, hogy ez a föld most már a magyaroké. A magyarok ideje a IX. és a X. század! A magyaroké, az idők végezetéig!

Az inváziók (a kalandozások) kora

A X. század, amely időszakot a kalandozások korának mondják történészeink, rengeteg megoldatlan és félremagyarázott történéssel, következtetéssel, elharmarkodott kijelentésekkel, megállapításokkal terhes.

Amikor arról beszélünk, hogy a magyar kalandozó vitézek, inváziós seregeik láthatták Dover fehér szikláit, akkor arról is beszélünk, hogy milyen nagy logisztikai tett volt eljutniuk odáig. Mint tudjuk, 942-ben Spanyolországban fogtak el a csapattestüktől elkalandozott lovas katonákat. A bajor városokat annyira szerették a magyar vezérek gazdagságuk miatt, hogy időről időre felkeresték a seregeink. Akkor elgondolkozhatunk azon a rengeteg ismeretet feldolgozó logisztikai – a seregek állományának összegyűjtése, a harci eszközök kiválasztása, elkészíttetése, a lóállomány megszervezése, az útvonal kijelölése, a felderítés értékelése, a megfelelő vezető kiválasztása, a sereg megfelelő egységekre való osztása, a rekvirált anyagi eszközök, rabszolgák szállítása, és még sorolhatnánk a tényeket – képességen, amely sikerre vitte a század jelentős csataiban a magyarokat. A hont már belakta a sokféle nyelven beszélő, különböző szokásokkal élő nép, de az ellenfelek szemében még nem elég meggyőzően birtokolták a földet a magyarok. Nem beszélve arról, hogy Arnulf visszaküldte követünket, az elismertetést kérő békeköveteket, ugyanis ő is igényt tartott a morvák által elvesztett földekre. Gyermeke Lajosnál szintén megkíséreltik az elfoglalt földek elismertetését, sikertelenül.

Ismert tényeket akarok olyan szempontból vizsgálni, melynek inkább az anyagi világhoz, a gazdaságok, hadtestek működéséhez van köze. Azt szeretném, többek között, hogy a néprajz, régészet által feltárt és kulturális örökségként, az időben és a térben oly jól elhelyezett kort, a szellemi örökséget a hasznosságuk oldaláról nézzem meg. Az ismert és valószínűsíthető tényeket másképp csoportosítom. S az így kialakult ismeretek, tények, sejtések, becsült és átértelmezett fogalmak halmazából más jellegű, esetenként más irányú következtetésekre is nyílik lehetőség.

Lényegében a honfoglalástól kezdődően minden évben küldtek a magyarok inváziós seregeket a keleti frank birodalomba. Mondjuk egyszerűen, Bajorországba, Szászországba, Németalföldre, harcoltak Itália vidékein a csizma sarkáig, elrohantak a burgundiakat megverni és kirabolni, megnézték szép Kasztíliát, hogy aztán az Ebrónál elfogjanak néhányukat, akik már soha nem látják viszont Hungária földjét.

Kristó Gyula 899-től számolva 955-ig, 56 év alatt 42 hadjárattal számol, amiből 38 nyugat felé irányult, míg 4 a déli Európába. De ezek a számok nem takarhatják a környék, a vidék időszakos megtámadását, kirabolását, foglyok ejtését. S azt sem, hogy hogyan szervezték meg a rablott holmik és emberek hazajuttatását. A bázisról hogy fröccsentek szét, hogy minél eredményesebb legyen a rajtaütés vagy a csatanyerés. „A magyarok nyilaitól ments meg uram minket!” Valós óhaj lehetett az ott élő emberek ajkáról.

Határkönek számít a 955. év, mondják nyugaton. A magyar történészek is hajlanak rá. Én azt gondolom, hogy a vereség inkább a legendák és a nyugati történetírók drámai felvetése alapján lett határkö, holott valójában a magyarság szempontjából egyáltalán nem az. Nem sorsdöntő ez az év a magyarok

számára, de elindít egy újfajta nemzeti gondolkodást. Nyugat-Európa számára azonban az! Sorsdöntőnek tartják a mai napig.

Egyébként meg, miért is kellene sorsdöntőnek tartanunk?

Kilencszázötvenötben a második augsburgi csatára került sor. Az első augsburgi csata 910-ben volt, amikor is a velünk szemben álló seregek Gyermek Lajos zászlaja alatt harcoltak a magyarok ellen. A király igencsak gyűlölhette a magyarokat, ugyanis nem első veresége lesz ez a csata. A magyar taktika nem változott a korábbi századokban alkalmazottakhoz képest. *Antapodisis* című művében írja ezt le Luidprand. Hajnalban támadtak a magyarok, ezért sok német harcost álmában ért a halál. Mire felriadt a német csapat és felvették a harcot a magyarok ellen, nem járhattak sikerrel, mert a kalandozó elődeink kerültek a test test elleni harcot. A közelharcot általában nem szerették a kalandozó magyar seregek katonái. Ennek oka lehetett az alacsonyabb termet, az alacsonyabb, sztyeppe-i ló marjának magassága, a kézi fegyverek tökéletlenebb volta a nyugatiakéhoz képest. Az új azonban éppen olyan tökéletes fegyver lett a kezükben, mint későbbi korokban a golyós puskák. Ennek mesterei voltak őseink. A felhevült és megalázott ellenség vért akart látni. A magyarok kerültek a közelharcot, majd alkalmas pillanatban visszavonulást színeltek, mint később kiderült. Este hét óra körül a németek győztesnek gondolták magukat, és erősen támadták, meg akarták semmisíteni a magyar sereget. Nem sejtették Gyermek Lajos vezérei, hogy az első csapás után és az azt szenvedő sereg-részek estére kimerülnek, s nem ismerték fel, hogy a meggyőződésében félrevezetett ellenség a magyarok által állított csapda felé araszol. Az előkészített csapda óriási meglepetést okozott a fáradt ellenségnek, minden oldalról pihent magyar seregek nyilazták őket, akiket még a magyar kürtöknek a harsogása is elrettentett. Üldözőből üldözöttek lettek, a vereség súlyos volt számukra.

A második csata, amely 955. augusztus 10-én zajlott le Augsburg közelében, dühödt nyugati magatartás eredménye. Elvesztése a magyarok számára elhibázott önbizalmukból, stratégiájuk kiismerhető voltából fakadt.

A nyugat-európai történelem befolyásolásában azonban nagy szerepet kapott! A történelmi értekezések, értelmezések legalábbis ezt igyekeznek elfogadtatni. Véleményem szerint a Nyugat szempontjából helyesen. A magyarok számára az augsburgi csata a nyugati kalandozások végét jelentette, előkészített egy korszakváltást. De nem jelent mást! Nincs okunk szégyenre. Ez számunkra csak egy csatavesztés.

A második augsburgi csata irodalma tetemes. A kutatások az időben és térben tartalmaznak olyan megállapításokat, amelyek a honfoglalás korára, a kalandozások harcmódorára, módszerre, taktikára egyaránt vonatkoznak.

A magyar seregek feltehetően júliusban indultak el a Duna völgyén keresztül a délnémet területek felé. Először Bajorországot fosztották ki, majd a Lech folyón átkelve Svábszágot söpörték ki, és az Iller folyóig feldúlták, kirabolták a vidéket. Módszeres volt a hadvezetés. Nem egy esetben nemcsak oszlopban haladtak, hanem legyezőszerűen szétnyíltak a főerők mellett, ami így valóban azt jelenti, hogy tisztára söpörték a szomszéd falvakat, városokat még a főerők megérkezése előtt. Az így portyázó csapatok elérték a Lech folyó partját, a várost körbezárták. Ezt követően érkezett meg a főerők oszlopa a málhával, és tábort vert Lech mezején.

Ottó először Ulmba vonult. Itt csatlakozhattak hozzá a sváb és a frank csapatok. Ez azért is valószínű, mert a környéket javában dúlták a portyázó magyar divíziók. Nem maradt ellenőrizetlen terület a keleti frankok gyülekezésére. Ulm térsége látszott megfelelőnek Ottó számára. A jelentős számú bajor és cseh hadak a Duna vonalában közeledtek keleti irányból. A málhát így tudták a vízzen is szállítani. Ottó Ulmból augusztus 7-én indult el, és 9-én 30 kilométeres gyaloglás után, 7-8 kilométerre táboroztak le a magyaroktól, akik az ostrom napjának délutánján, amikor tudomásukra jutott a hír, azonnal abbahagyták a város, Augsburg ostromát.

Érdemes feljegyezni, hogy Augsburgi Gerhard különböző ostromgépeket említ, amelyeket a magyarok az ostromnál használtak, és rabszolgákkal cipeltették, meg gondolom, lovakkal, a harci eszközöket. Négyesi Lajos, akinek a Hadtörténeti Közlemények 2003. 1. számában megjelent tanulmányát használjuk, nem tartja elfogadhatónak, hogy katapultjaik voltak a magyar seregeknek, s azt sem gondolja, hogy ballisztikusaik lettek volna. Ennek ellenére Ulrik életírására hivatkozva röpködő köveket említ. A hadigépek alatt létrákat és gerendákat gondolt, amellyel rendelkezhettek a magyarok. Nem valószínű, hogy a kalandozók értettek volna olyan bonyolult eszközök kezeléséhez, írja.

A pontossághoz hozzátartozik, hogy Augsburgi Gerhard műve Szent Udalrik (Ulrik) életéről szól. A 983 után szentté avatott püspök halála után húsz évvel írhatta művét Gerhard, az augsburgi prépost, feltehetően a szentté avatás indokolására. Ebben a műben, ha helyes Horváth János fordítása, márpedig miért kételkednénk ebben, az alábbi mondat szerepel: „a magyarok serege elmondhatatlan sokaságával körülvette a várost, hogy azt megostromolja, és különféle eszközöket hoztak magukkal a falak lerombolására.”

Néhány dologban biztosak lehetünk, hogy a létra és a gerenda jó eszköz, ha rendelkezésre áll az ostromnál. Főként hogy a kapu környékét minősítették a leggyengébbnek a várfalban, s ezt a magyarok rendületlenül támadták. Az ostrom első napi történése lehetett, hogy Udalrik katonái a kapu előtt vitézül harcoltak és megölték az ostromot irányító vezért. Ekkor a kalandozó vitézek abbahagyták azon a napon az ostromot, visszavonultak és megsiratták nagy vezérüket. Nemegyszer vette már el kedvüket a további harctól ilyen halál.

De térjünk vissza az eszközökhöz. Mivel egyéb kutatási anyag nem áll rendelkezésre, használjuk azt, amit tudunk. Bóna István azt mondja, hogy még álltak a 8-10 méter magas római falak, míg a többi rész faszerkezetű, kazettás földszánc volt.

Kérdéseket tudunk feltenni, és válaszokat kísérünk meg adni.

Elképzelhető-e, hogy a magyar katonai vezetők úgy támadnak meg 8-10 méteres fallal rendelkező városokat, hogy majd megmásszák, ehhez kell a létra, vagy betörnek a kaput a gerendával? Nem. Vagy pontosabban: nem csak! Több eszközüknek kellett lenni! A különféle szó nem kettőt jelent, az ugyanis kétféle. Tehát a következtetés az, hogy igen, lehettek hajítóeszközök is.

Elképzelhető-e, hogy lovon, íjon kívül más, hatékony fegyverzetük nem volt? Kizárt dolog! Az égő fáklyaként ellőtt íjvesszők mellett hajítóeszközöknek is rendelkezésre kellett állni. És azt se felejtsük el, hogy a ballisztikát a parittyák kezelésének technikájából is el lehet sajátítani autodidakta módon. A távolság megbecsülése, a lövedék súlyának behatárolása, a röppálya becslése nyilazó,

parittyázó, vadászó embereknek nem lehetett nehéz. Mert minden nyíllal harcoló ember ballisztikus volt egy személyben. Lehetett más? Tudtak volna olyan pontosan célozni az íjjal? Ejlhettek volna vadat ballisztikai ismeretek nélkül?

Feltehető-e, hogy útközben rekviráltak hadi eszközöket, s ezt cipeltették a rabszolgákkal? Igen. Elképzelhető ez a lehetőség is. A honfoglalás korával foglalkozó néprajz és régészet figyelme nem terjed ki a nem szokványos hadi eszközök kutatására.

Lehetett-e tapasztalatuk várak ostromához? De még mennyire! A hadinép a harcra volt felkészülve. Nem hagyhattak támadások indításához alkalmas erődítményeket maguk mögött, úgy, hogy valamilyen módon ne tegyék azt tönkre. Tűz és rombolás lehettek ezek az eszközök. A harc módozatainak különböző változatait gyakorolták és alkalmazták, amikor kellett. Miért nem tételezzük fel, ha egész Európa tartott tőlünk, hogy a logisztikán kívül, nagyon is értettek hadi szerkezetek működéséhez, annak ellenére, hogy a nomád harcmódor volt a jellemzőjük? Négyesi a nomád harcosokat képességben nem tartja olyanoknak, akik meg tudnak tanulni és működtetni ilyen szerkezeteket. Mi indokolja efféle érvelését? Kétkedem a képesség ilyenképpen való megítélésében.

Ha rendszerekben gondolkodunk, amely a mai tudomány egyik fontos megközelítési módszere, azt jelenti, hogy minden irányból jövő gondolatot, tudományos tendenciát, befolyást, szakmai hatást együttesen értékelünk, akkor a következtetéseink a valószínűsíthető jelenségeket valóságossá alakítják át! Egyik tényező erősíti, másik gyengíti ennek a szemléletnek az érvényesítését. A rendszerelmélet alkalmazási területei a tudomány összes szintjei: ez először a fizikában jelent meg, aztán a biológiában, majd a szociológiában. Ma azt mondják a rendszerelmélettel foglalkozó tudósok, hogy nem a sajátos tudományágak általános elméletéről van szó. Mert az általános összefüggések sajátos elmélete a dolgok lényege, s nem a részeké!

Ebből az aspektusból a kalandozások sikere, kudarc, haszna, a hadi eszközök fejlődésére való hatása, a társadalmi méretű tanulás lehetősége, az idegen, a más népek gondolkodásának megismerése, az „idegenforgalom” személyre való hatása azt mondathatja velünk, hogy sikeres volt a X. században a magyar!

Az augusztus 10-i csata még jól is indulhatott a magyaroknak. Egy csapatrészüket megtámadta a cseh trént, amelynek az utánpótlás őrzése, helyre juttatása volt a feladata. A magyarok este meglepték őket, szétverték a csapatot, de elkezdtek kutatni a tartalék eszközei, máhái között, készítették elő a rablást és az elszállítását, s ezért nem figyeltek Vörös Konrád csapataira. Konrád összeszedte a cseheket és meg is erősödött velük. Így gyorsan megverte a magyarok e csapatrészeit. Feltételezhető, és így hibának minősül, hogy a csapdát előkészítő főszereg és a cseheket szétverő csapatrészt között nem volt meg az információs kapcsolat. Az éj leple alatt Ottó meneteltette és felállította a seregeit a hajnali csatához. Ezért váratlan helyről tudott támadást indítani, és így meglepte a magyarokat. Közben az eső is esni kezdett. Ez a nyílak húrjai szempontjából kellemetlen, de fontos dolog volt: a húrok meglazultak a nedves időben, leengedték az íjak húrjait a magyar katonák. Eközben Ottó légiói folyamatosan támadták Bulcsú seregét. A közelharc nem kedvezett a magyaroknak. Hiába voltak számszerűen fölényben, taktikában a jól bevált, régi csapda-

módszert akarta alkalmazni Bulcsú vezér, ám az eső, a sár nehézkessé tette a magyar hadmozdulatokat. A cseh trén megtámadása, a sereg kettéosztása és feladatának megosztása sem kedvezett a magyar vezéreknek. Hogy nem foglalták el Augsburgot a magyarok, az is hibának bizonyult, onnan is támogatást kaptak a németek.

A csata legfőbb drámája a három vezér elfogása. Bulcsú, Lél és Súr bízhattak abban, hogy fogságba esésük esetén, gazdagok lévén kiváltják őket. De Ottó végezni akart a magyarok támadásaival, és egyéb nagyra törő tervei is voltak. A Német-római Birodalom császárának lenni, és megnyerni a pápát, a birodalom grófságait, hercegeit, királyait. 962-ig király, majd ettől az időszak-tól kezdve 973-ig, haláláig a császár címét is bírta. Főként ezért, mint három latrot és nem mint katonát felakasztatta a magyar vezéreket Regensburg alatt. Ez megalázó volt a magyarokra nézve. Azok a vitézek, akik megúszták a mé-szárlást és legendaként a hét gyászmagyarként vonulnak be legendáriumunk-ba, inkább a büszkeségünket sértik. A csata egy veszített csata volt. De nem rokkant bele a magyarság! A kiesett adó miatt a fejedelmeket és a vezéreket a Balkán, Bizánc felé irányította, s seregeinkkel még több mint tíz évig jártuk és adóztattuk a déli Balkánt.

A magyar történelemszótár és a történetírás túlértékeli ezt az epizódot.

Ha a francia nyelv felől közelítünk: az *ogress* szó jelentése, amelyből a *hongri*, *ongri* stb. hangzást is kiérezzük, s az „emberevő szörnyeteget” jelölik vele a franciák, akkor kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy őseink igen nagy benyomást tettek az Atlanti-óceán-parti országra, amelynek a Mediterrán-tengerre is van kijárása. Szóval nem lehet azt mondani, hogy a franciák szerették az őseinket. S azt sem mondhatjuk, hogy nem tarthattak tőlünk. Mert a szó etimológiája erre is utal.

Ha elmélyedünk a Német-római Birodalom, vagy mondjuk Nagy Károly szétesett s az óta is állandóan összeszervezni szándékozott birodalmában, akkor megint azt kell megállapítanunk, hogy *nagy szervezőerő lehetett a külső támadó elleni összefogás felismerése*. Az egység megteremtésében a magyarok elleni küzdelem döntő momentumnak bizonyult nem csak Ottó király, majd császár számára, hanem az elődeinek is. Egységet alakított ki a grófságok, kis fejedelemségek között, még akkor is, ha igen messze volt a valódi politikai, társadalmi konszenzuson alapuló ország képe. És egyelőre az érdekek és az erőszak mentén mégiscsak birodalmi szellemet teremtett az augsburgi csata Ottó számára. S a részeknek is megmutatta az egység felé való közelítés és a kohézió lehetőségét.

A nyugati déli államok, nevezzük az egyszerűség kedvéért Itáliának az Ap-pennini-félszigetet, Itália és Spanyolország kevésbé volt érintett ebben a játszmában. Ha kissé megpiszkáljuk ezeket a jelenléteket, nem ritkán meghívókra bukkanunk. A magyarok Itáliában mindig valaki *meghívására* mentek, valaki ellen. (Olykor Bajorország felől is érkeztek a szövetségre szóló meghívások!) Ez a feltevés az egész nyugati kalandozások idején indult seregek céljaiban megjelenik. Tekintsék át a kronológiát!

Spanyolország megtámadása a vezérek tévedése volt. A felderítést elmulasztották. Azt nagyon jól tudjuk, más esetekből, hogy egy rokon halála elvehette a vezér kedvét a háború folytatásától. Egy reménytelennek látszó,

várfallal körbevett város elfoglalását, ha túl nehéznek és áldozatosnak látszott, inkább abbahagyták magyarjaink, mintsem időzzenek az ostrommal. A sereg különben sem ostromra volt alkalmas olyan távol a bázisától. Mert a magva a magyar divízióknak a könnyűlovasság volt, nagy egységekből álltak; és a trén, a málha maguk mögötti biztosítása is nehéz feladat volt. Az Ibérián száraz, sivatagos földek vannak, a folyó völgyekben, a tengerpartokon, a dús parafatermő erdőkben serény munka folyt, de ahová a magyarok léptek, csak a riasztó, köves spanyol táj fogadta őket. Az Ebróig jutottak, de ehhez át kellett jutniuk a Pireneusokon. Döntöttek: visszafordulnak. Ám néhányuk eltévedt, és később a Córdobai Kalifátusban találták magukat, a testőrségbe sorozták őket, elvesztek Hungária számára.

Ha áttekintjük a nyugati magyar inváziós seregek időről időre való megjelenését, feltételezhetjük, hogy a velük való szembenállás kohéziót adott a Német-római Birodalom összezárásának. Ha erősebben fogalmazunk: állam- és birodalomszervező hatása nyilvánvaló. *A külső erőszak, a magyarok agresszív, váratlan támadásai voltak azok az események, amelyek a nyugatiaknál az egység irányában tudtak hatni.* Gondoljuk végig, ötven éven át, szinte évente feldúlták a magyarok hol a bajor, hol a szász városokat, felmentek Tübingiába is. Távolnak érezzük, még ma is, ha személygépkocsival keressük fel az országrészt. Sokszor valaki szövetségeseként mentek, valamit elintézni. Megosztani az ellenfél erejét, a megbízónak időt adni saját rablól, vagyont szerző hadjárataira.

Nem kitérő, ha arra emlékeztetjük az olvasót, hogy a gyors magyar seregek ellen tömör, zárt sorokat, valamilyen kezdetleges páncélozott lovas csapatokat állítottak szembe. És ez a haditechnikai fejlődés a későbbi korokban a nehézlovasság, a lovagi seregek fő ereje, falanxa lett! A magyarok nem szerették a közelharcot. A szablya mégsem kard volt, a természetük sem volt túl magas. A csel és a gyors lovas, íjas sereg sokkal alkalmasabb volt időszakos sikerek elérésére. Ha szívós volt az ellenfél, és kitartóan üldözték a magyar seregeket, értek el velük szemben eredményeket. Akit ugyanis sikerült levágniuk, az nem ment vissza a Kárpátok ölelte szép vidékre. S azt se felejtjük el, hogy a magyaroknak soha nem volt az a szándéka a nyugattal, hogy ott megtelepedjenek. Saját hazájukat, földjeiket akarták elsősorban elismertetni, megvédeni. A klasszikus mondat, hogy a legjobb védekezés a támadás, igazolódva látszik.

A nyugat ötven év alatt ébredt rá, hogy nem viseli el tovább a magyar zaklatásokat, városaik és a vidék kirablását.

Arra is emlékeznünk kell, hogy ez az ötven év az, amikor Pannóniát megszereztük, a Morva Birodalom szétesett s gyeplűve lesz a magyar geopolitikai tagozódásban. Ehhez hozzájárultak az itáliai háborúk útvonalai is. Az augsburgi csatáig az Enns határfolyónk! A Strata Hungarorum az út, amely délre vezetett a Száva, Dráva völgyében, s amely nyugat felé is elnyúlt.

A korabeli emlékirók a félelmet mentették át feljegyzéseikben. Rablól hadjárat, százezres seregek! Emberevő szörnyek! Rémtítették a megtámadottak egymást. És ebben nincs semmi kivetnivaló. Nem Grál-lovagok voltak a magyar seregben. Ahogyan a nyugati seregekben sem Grál-lovagok harcoltak. A háborúk okait sokan és sokféleképpen értelmezték. Fentebb megkíséreltünk egy lehetséges választ adni a kérdésre. Bár egyes történészek szerint az emberi

élet nem volt túl értékes a korai keresztény és barbár Európában. De a halál körüli misztérium mégis azt sugallja, hogy bizony fontosnak tartották az életet az emberek. Feltették az életüket, mert hiszen értették az e világi örömök természetét.

A nyugat – a magyar kalandozások eredőjeként – belekényszerült egy olyan önszerveződési folyamatba, amely nélkül Európa nem azzá vált volna, ami végül is lett. A fejlődés motorja a kultúra nagy misztériuma. Európa nem jöhetett volna létre a magyar kalandozások kora nélkül! Vagy nem ilyené alakult volna! S kapott száz évet az önszerveződésre, társadalmának átalakítására!

Gondoljuk alaposan át! Európa kialakulása sok helyi csatározásból, a pápaság és a Német-római Császárság küzdelmeiből, a pápaság és a Keleti Frank Birodalom hatalmi harcaiból született meg. A nagy háborúk, a harmincéves, a százéves, a németalföldi háborúk sokkal inkább a nyomor felé irányították a gazdag Európa fejlődését, miközben politikailag és kulturálisan kedvezően, jövőbe mutatóan átalakult.

A kívülállók, a mások ellen összeszerveződött seregek és a megvívott harcok viszonylagos egységet teremtettek kontinensünk nyugati felében. Európának mindig is szüksége volt a gazdasági növekedése fenntartásához olyan külső vagy belső ellenségre, amelyik győzelme vagy legyőzése a gazdasági növekedésre kedvező hatással volt vagy megoldotta az éppen túlnépesedett geopolitikai egység problémáját (a németalföldi háborúk, a tengerentúl felfedezése stb.). Gondoljunk a kereszties háborúkra is: nem volt mit elosztani a hűbéruraknak, hát jeruzsálemi királyságot szerveztek vallási alapon, hazug célok érdekében. Aztán tartóssá vált a muzulmánok elleni vallás- és rabló háborúk sorozata. Majd, amikor a növekedés ismét lelassult, az indiai, a távol-keleti és a tengeren túli felfedezések, a tengeren túli hódítások, Észak- és Dél-Amerika bekebelezése rántotta ki Európa szekerét a gazdaság válságának mocsarából. És azt se felejtjük el, hogy majd a XX. századi Európában világhatalmak csapnak össze és acsarognak egymásra. Áttelepítenek háromszázezer török nemzetiségű embert Anatóliába Krétáról. Így lett Kréta homogén nemzeti csoportosulás. S így alakulhatott ki az örmény nép irtása a törökök által, s az elvett terület, amely éppen úgy kétharmadnyi, mint a magyaroké, s ami fáj az örményeknek. Jerevánból felnézhetnek az Ararát hegyére, ami viszont már török felségterületen van! Nem igazán változott Európa világa e századig, és még csak 2011-et írunk! De igaz, van egy Európai Uniónk! S arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a művészetek és a tudományok ebben a közegben milyen nagyszerűen, lenyűgözően fejlődtek. Az etika, a keresztény morál, ami a XX. századra a zsidóellenességben, az antiszemitizmusban, a gázkamrák felépítésében és működtetésében, az emberek ipusztításában nyilvánult meg, ennek a válságnak soha el nem felejthető következményei.

A magyar könnyűlovasság, a gyors, helyzetváltoztató taktika, a csellel való eredmények elérése, a hirtelen fordulás s a jól felállított csapdában a pihent seregek nyílvesszőrengetege a keleti frankok fegyverzetének átgondolását kellett hogy eredményezze. A nehézlovasság valóban nehézkes volt a magyarok fűrgé, sztyeppe-i lovai ellen, de „felöltöztethették” magukat. Mellvértet embernek, lónak, páncélzatot mindkettejüknek. A kikeményített bőr biztos védelmet és viszonylag könnyű súlyt eredményezett. A magyarok jól céloztak, megkeresték

azokat a szabadon hagyott helyeket, ahová a nyilaik behatolhattak, és így megtörték az ellenség támadását, mert a ló összeesett, a túllőttötetett katona könnyebb préda volt. Sáros időben hátrányos volt ez a fegyverzet. De mint láttuk, a második augsburgi csatában az esőt jól kihasználták a csehek és Ottó harcosai, a magyarok íjai pedig a nedves időben megereszkedtek. S a páncélzat fejlődése, a bevetések jó megválasztása az erős páncélos dandárok kialakulásához vezetett. A nyugati hadseregek nehézfegyverzeteinek kialakulása a magyarok elleni tapasztalat révén fejlődhetett tovább.

Lezárva a gondolatot: a magyar hadjáratok jót tettek a nyugati államok, birodalmak önszerveződésének, hadiiparuk fejlődésének. Még akkor is így van, ha nem szívesen veszik, ha dicsekszünk vele, hogy rettegtek a nyilainktól tőlünk nyugatabbra.

Pannónia számára pedig az elismertséget, az elfogadást, a megerősödést jelentették.

A karizmatikus vezérek

Ha megkíséreljük az olvasmányainkból, erős beleérzéssel megítélni a középkori birodalmak, fejedelemségek vezéreit, emberi tulajdonságait átgondolni, kigondolni viselkedésük okait és következményeit, sok érdekes összefüggést vélhetünk felfedezni. Ha a tulajdonságaikat döntési mátrixhoz hasonló keretbe építjük, ha nem is kapunk sok kérdésre választ, de valamit mindenképpen megsejthetünk az illető karakteréből, jelleméről, karizmájáról. S hozzá építhetjük az alvezérek, a hadvezetés tehetséges urainak jellemét is.

Emlékeztetőként: a mátrix olyan matematikai elrendeződése a számoknak, betűknek, fogalmaknak, amelyek oszlopokból és sorokból állnak. De hogy az oszlopok és sorok mit jelentenek, az attól függ, hogy mit akarunk megoldani vele. Lineáris egyenletrendszereket? Döntési mechanizmusokat? Keressük a leghatékonyabb stratégiát? Szóval: sokféle mátrixot lehet felállítani.

Első kísérlet. A személyes tulajdonságokat azokból a szakirodalmakból vettém, amelyek közkezen forognak (Győrffy György, Róna-Tas András, Bakay Kornél, Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Kristó Gyula és így tovább). A vezérek kiválasztása korabeli, Győrffy által összegyűjtött forráskiadásból valók. Árpád, Levente, Fajsz, Taksony, Súr, Bulcsú, Gyula, Géza. Ezeknél a vezéreknél sem bővelkedünk szubjektív tulajdonságok felismerésében. Árpádról tudjuk, hogy elhivatott, megbecsült, tekintélyes és szavát megtartó ember lehetett. Gyuláról, hogy felvette a kereszténységet Bizáncban, tehát nem vadember, hanem egy belátó, előrelátó vezér lehetett. Bulcsút, ha már a Vér előnevet hozzáragasztották a korabeli történetírók (pl. Regino), gondolhatjuk keménynek, kíméletlennek is, és legyőzhetetlennek. A kísérlet mégis arra irányul, akiről a legtöbb jellemvonást sikerült összegyűjteni.

Mi a karizmára szeretnénk választ kapni.

Vizsgáljuk meg a hont foglaló nagy vezérünk jellemvonásairól írottakat az ismert források alapján.

Melyeket sorolhatjuk biztosan Árpád fejedelem jellemző tulajdonságai közé?

- Első fejedelem. Az apja Álmos vajda.
- Tekintélyes, bölcs, megfontolt, vitéz és rátermett. Ezért emelték pajzsra, s lett első fejedelem.
- Négy fia volt, akik meghaltak, de unokáik éltek. Tarkacsu, Jeleget, Jutocsa, Zoltán. Életben maradt unokák: Fali, Tasi, Taksony.

(Bíborbanszületett Konstantin: *A birodalom kormányzása*)

- Leggazdagabb
- Leghatalmasabb

(*Gesta Ungarorum*)

- A kettős fejedelmek közül az első Árpád és Kuszál, a gyula és a kende.
- Sikeres.
- A vesztes besenyők elleni háború során a belső ellentéteken úrrá lett. Kikerülve a besenyőkkel való újabb összecsapást, megveri a bolgárokat, és elsőként ereszkedik le a Tisza mellé és Észak-Erdélybe.

(Győrffy György: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*, előszó)

– Élete derekán lehetett Árpád a honfoglalás idején.

(Róna-Tas András: *A honfoglaló magyar nép*)

A mátrix belső tartalma minősítéseket jelent a vonatkozó események és Árpád vezér megismert tulajdonságai között. 1–10 közötti számokkal kalibráljuk, és e két határ között minősítjük. Ez nyilván annyiban objektív, amennyiben a forrásmunkák által megírt ismeretek szintézisét kívánjuk rögzíteni, szubjektív akkor, amikor a dolgok fontosságát mi jelezzük a számokkal. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy hatalommegosztással uralkodik Árpád és Kuszál, a gyula és a kende. Ezt a számok helyi értékével érzékeltetjük.

Fontos események

Jellemvonások	Fejedelem- mé választásakor	892 hábo- rú Szvatop- luk ellen	894 legyő- zik a bol- gárokat	895 átkelés a Vereckei- hágón	895–900 honfoglalás
Rátermett	10	8	9	10	7
Tekintélyes	8	8	8	10	8
Bölcs	6	10	8	10	8
Gazdag	10	10	10	10	10
Leghatalmasabb	9	10	8	10	7
Gyula	7	10	9	10	8
Jó hadvezér	10	10	10	10	8
Átlag	8,5	9,4	8,8	10	8

Mondhatnánk, előre lehetett látni, hogy a honfoglalást irányító magyar fejedelem vezetői jellemzésének súlyozott átlaga a felső régióban lesz. De gondoljuk meg: hét vezérével jött a Kárpát-medencébe, sőt a kavarak három törzse is vele foglalt hazát! Gondoljuk azt is át, hogy menekülőben és hont keresőben voltak! Tehát még fontosabbak a jó menedzseri, vezetői tulajdonságok. Árpád fejedelem volt az, akinek, akárhogyan, de össze kellett hangolnia a csapatok mozgását. Az egyéni felelősség vállalásának és a vezér jó hadvezetésének az érdeme, hogy elsőként ért a Tiszához. Gyakorlatilag egy tavasz, és befogták a földeket a Dunáig.

Nem feledkezhetünk meg azokról a vezérekről sem, akik Árpáddal együtt, átkarolva a Keleti-, Déli-Kárpátokat, óriási hadművelet során szállták meg a Tiszáig, Dunáig terjedő területeket. Elfoglalták és biztosították minden irányban. Azt mondják – nem győződtem meg róla –, hogy az amerikai hadi iskolákban a honfoglalás hadműveleteit ma is elismeréssel oktatják.

Ki a karizmatikus vezető?

A vezetés, a vezér személyiségét kutatjuk. Itt Max Weber szociológiájához fordulunk segítségért. A *Gazdaság és társadalom* című művét állítjuk érveink első sorába.

Karizmának nevezzük a személyiség nem mindennapi tulajdonságait, a dolgok megítélésében számító képességét. Ezek miatt a személyt természetfölöttinek, mágikus eredetűnek, sajátos, nem mindennapi erővel megáldott embernek, a nem mindenki számára hozzáférhető tulajdonságokat isteni eredetűnek, a személyt isten küldöttének, vagy egyszerűen csak példaképnek, *vezérnek* tartották.

A karizma akkor igaz, ha be is igazolódik az emberek, az alattvalók előtt. A honfoglalással kapcsolatban, az alávetettek szabadon, saját akaratukból, a vezér iránti odaadásból ismerték el Árpádot honalapító vezérnek. Ily módon Árpád legitimitásának nem az *elismerés* az alapja, hanem a *kötelesség*, mindazoké, akik – pszichológiai szempontból – lelkesedésből vagy szorult helyzetükből és az ezzel járó reményből fakadó áhítatos, teljes és személyes odaadással szolgálták őt. Ha mindez persze tartósan elmarad – mai társadalmunk, életünk ezt szenvedni –, ha a vezető nem hozza meg a benne bízókna a jólétet és a boldogulást, akkor valószínűleg elveszíti karizmatikus tulajdonságát.

Árpád és apja, Álmos nagy valószínűséggel maguk teremtették meg saját karizmájukat, de a maga egészében Vajk királyá koronázása idejében teljesebb ki. István ősei fejedelmek, harcoló vezérek, akik el is eshettek a háborúban. A később kialakult testőrségnek a feltétlen odaadás mellett már a király megőrzése is feladata volt.

S ha megkísérlünk a kalandozások idejében működő vezérek karizmájáról gondolkodni, akkor felismerhetjük Árpád fiaiban ezt a tulajdonságot. Ha távolabbra megyünk, akkor Vér Bulcsú, Botond, Súr, Kál horka, Lél (most nem megyünk bele, hogy a neveik valójában kit takarhatnak), Tevel fia, Tormás, Tarhos és így tovább karizmatikus egyéniségek voltak. Azt tételezzük fel, hogy nevük fennmaradása karizmájuk meglétét is jelenti, hű alattvalókkal és harcosokkal küzdöttek együtt.

Tehát mondhatjuk, a honfoglalás és a kalandozások korának nagy vezetői karizmatikus vezérek voltak. Birták alattvalóik, társaik bizalmát, sikereik személyükben rejlettek és másodsorban a taktikájukban, amely ügyesnek és eredményesnek bizonyult a keleti frankok, a morvák és a bolgárok ellenében is.

Két fejedelem

Fajsz (Jutas fia, 947–955 nagyfejedelem) és Taksony (Zolta fia, 955–972) az a két fejedelem – mindketten Árpád unokái –, akiknek feladata lett a kalandozások nemzeterősítő hatását a belföldi anyagi és társadalmi építkezésre fordítani. Ők voltak azok az emberek, akiknek konszolidálni kellett Magyarországot. A legfontosabb adók Bizáncból és Itáliából jöttek. Nyugatot inkább raboltuk, kényszerítettük, ha egyszer nem akarták elfogadni jelenlétünket a Kárpát-medencében. Ne felejtjük: Arnulf, Gyermek Lajos, Ottó királyoktól kértük földünk birtoklásának megerősítését. Önként soha nem tették!

A várak építése feltehetően már korábban elkezdődhetett, és Fajsz erősítette ezeket. Aquincumot, Arrabonát, Intercisát, ahol még megvoltak a falak, s az építmény helye is római szemmel volt kiválasztva, feltételezhetően tovább építette. Habár pontos adat erre nincs. A honfoglaláskor állt már Doboka vára. Az ő kezdeményezése Somogyvár, Veszprém, Várad, Belovár, Gréc (Zágráb) építésének megkezdése. Az is világos lehetett előtte, hogy az inváziók előbb vagy utóbb, de véget érnek. A gazdálkodás Fajsz korában a rabszolgákra, az asszonyokra, a családokra épült. A kalandozó seregek vitézeire sokkal inkább mondhatjuk, hogy egy önálló rendet, csoportot jelentettek a magyar társadalomban, mint azt, hogy földművelők lettek volna. Ők komoly tényezői a korabeli gazdaságnak. A csapatok által begyűjtött adó, sarc, rablásból eredő vagyon dinamizálta a gazdaságot, pénzt vitt be a gazdaság különböző szintjeibe. Ha 26–34 év között volt az átlagéletkor ez idő tájt, az azt is jelentette, hogy a seregek veszteségei nagyok voltak. S ha minden évben indult valahová egy inváziós sereg, azok a katonák nem művelhettek földet, nem nevelhettek állatokat. Azt is gondolom, hogy a harci lovak tenyésztése önálló ágazat lehetett a hátszország gazdaságában. Ha folyamatosan olvassuk a honfoglalás kori magyar néprajz kutatóinak írásait, érdekes társadalom képe bontakozik ki. Megint a részből építem fel az egészet, a rendszerelméletek játékszabályait alkalmazom. Az öntötréz-, vaszablák, övek fémdíszítése, csatok anyaga feltételez egy olyan iparosréteget, akik meg tudták munkálni a rezt, a vasat, s megvolt bennük az a tudás is, amelyre az anyagok ötvözése utal. Jó kovácsaik lehettek a X. századi magyaroknak! A díszítések szépsége kreatív, ügyes művészbereket tételez fel. A fanyereg, a bőr megmunkálása vértnek, mellénynek: komoly szakmai tudást igényelt. Tudtak kemény bőrt készíteni, fegyverzethez, bútorhoz, és tudtak lágyat, finomat öltözék készítéséhez. S gondoljuk azt is át, hogy mindehhez a szerszámok készítésére is alkalmas, a dolgokat tudó és művelő emberek kellettek. Honnan volt a hozzárendelhető tudás? Feltétlenül a tapasztalatból, ha tetszik, ez a gyakorlat technológiája, amely aztán a mester-tanítvány-inas rendszerben még tovább szállt, s majd akkor válik tudatossá, amikor a fizikai, kémiai ismeretek megfelelő mélységűek lesznek az egyetemes szakmai kultúrában. A ma szülőtermelő parasztembert sem tanította senki az elődjain kívül arra, hogy a magas művelésű kultúrákban hogyan feszítse meg és tekerje fel a drótokat, hogy a következő évben újra lebontsa, könnyedén megfeszítse, és újra szorosan visszakösse az oszlophoz, s majd jövőre újra! Fajsz nagyfejedelem így teremtette meg a kalandozások feltételeit, teremtette meg a felkészüléséhez az anyagi, tárgyi eszközöket, s állította be a hadigazdaság céljainak megfelelően a hátszágot.

A második augsburgi csata megviselte a fejedelmet. Vagy azért, mert öreggé vált a terhei megoldása alatt, vagy mert egyszerűen letelt az ideje.

Az utána következő nagyfejedelem, Taksony, aki Géza fejedelem apja volt, higgadt, széles látókörű, tevékeny, okos ember lehetett. Besenyő leányt vett feleségül, és testőrsége is zömében besenyőkből állt. Árpád is besenyő asszonyt vett magához, más vélemények szerint nem ismerjük a feleségét, a gyermekei nevét is Bíborbanszületett Konstantin írásából vettük át mi, magyarok. Cinikusan így mondhatjuk, hogy vagy besenyő asszony volt a felesége, vagy nem. Egyértelmű bizonyíték nincs, de a kor és eseményei, védelmi szándékok és okoskodások miatt nyugodtan állíthatjuk, hogy az asszony besenyő származású lehetett leginkább. Ez jelenthette számára a biztonságot a besenyők felől a nagyfejedelemnek és unokájának is. A történelemben, ha visszatekintünk, könnyű azt megállapítani, hogy a besenyők bukása lassan érett már ekkor, még akkor is, ha néhány száz évük még van a számukra egyre szűkülő sztyeppén. S a Kárpátok túlsó oldalán mégiscsak ők tartózkodnak. Az oroszok expanzív terjedése a sztyepei népek felé megállíthatatlan volt. A bolgárokkal való küzdelem, amely olykor szövetséget is jelentett Bizánc ellen, nem volt eredményes hosszabb távon. S nem voltak megbízható szövetségeseik. Feltehetően egy történész, régész alapos elemzése választ adhatna erre a kérdésre, amely megoldása az asszimiláció elemzése lehetne. Keleten a sztyepei népek közé vegyültek: az oguzokba és a kunokba, míg nyugatabbra a sorsukat a bolgárokból és a magyarokba való betagozódás jelentette.

Taksony nagyfejedelem Bizánc felé fordítja Mars nyilait a 958., 961–962., 963., 957. években. Ez időben VII. Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár levelet küld Ottónak, s a levélváltás eredményeként megszünteti az adófizetést a magyaroknak. Az ezután következő háborúk célja elsősorban az adófizetés visszaállítása és kirablása a Bizánc környéki országrésznek. Elsősorban Thesszaloniki szenved meg a magyarokat. 963 körül egy háromszáz főből álló magyar sereg ötszáz görög foglyot ejt, és őket Magyarországra hozza. Ezt követően kétszáz fő körüli magyar sereg Macedóniában cserkel. Egy bizánci sereg megtámadja, szétveri őket, majd nagy részüket foglyul ejti, és besorozza a katonákat a császár testőrségébe. Nem először történik ez elfogott magyar katonákkal. 968 júliusában a magyarok még komolyan veszélyeztetik a hadi és karavánutakat, mert a Német-római követ, aki nem más, mint az *Antapodosis* mű szerzője, Liudprand cremonai püspök, aki a magyarokat is megemlíti művében, nem tud Bizánctól hazatérni. 970 előtt Civakodó Henrik bajor herceg elorozza az osztrák és karantán örgrófságot. A magyarok kiürítik a Mura völgyét. Ezzel a gyepeülve szűkül.

A magyar kereskedelem, a velünk élő mohamedánok (izmaeliták) és a zsidók, magyarok prágai megjelenése azt jelenti, hogy a gazdaság fejlődik, működik. 965-ben, a prágai vásáron bizánci pénzzel fizetnek kereskedőink. A karavánok, vagy nevezzük inkább kereskedelmi utaknak, átszövik Bagdadtól Németalföldre a sztyeppét és a köztes Európát, s érintik a nyugat egy részét is.

970 körül Taksony fejedelem meghal, s halálával a kalandozásoknak is vége. Géza, a fia lesz a nagyfejedelem, akire egészen más feladatok várnak Vajk színre lépéséig.

Összefoglalva

Írásom szándéka, hogy történéseink figyelmét más szempontok felismerése felé irányítsam. Két dolog felé mindenképpen. Ideje volna újra átgondolni a mai magyarság számára őstörténetünk egyes részeit. Egyrészt a honfoglalást mint hadműveletet, és a kalandozások korát, amelyet én az inváziók koraként jellemeztem. Másrészt a régmúltat több tudományos régészeti és néprajzi kutatással megerősíteni. Letörölni a samanizmus, az ősmagyarkodás totemoszlopairól a port. Talán érdemes volna a finnugor–iráni nyelvek ellentmondásait, a magyarság genetikai hovatartozását a történelmi oktatás számára is feloldani. Kutatással, írásokkal, konferenciákkal.

A másik, nagyon fontos dolog, amely csak időnként, egyik másik régészünknel, történészünknel említődik meg, az anyagi világ feldolgozásának, a gyártástechnológiának, a társadalomnak, az ökológiának korabeli lehetséges változata és a hozzá kötődő kérdések sora. Magától értetődően írjuk le, hogy damaszkuszi acél, toledói penge. Ezek a nevek kiváló acélkardokat jelentettek. Az acélt feltehetően tapasztalati úton állították elő s tették hozzá a megfelelő ötvözőanyagokat. Szén és ötvözőanyagok nélkül (króm, nikkal, mangán stb.) nincs nemes acél! Házakat, palotákat építettek! Milyen technológiával? A magyarok átúsztatták a Volgát, a Dont, a Dnyeszttert. Csak gázlón keltek át, vagy valami eszközt is építettek? A ruszok, varégok a Don, a Volga mocsaras könyökén, ahol ma is a legközelebb folyik egymáshoz a két folyam, hajókat vittek át gerendákon, csúsztatva, úsztatva, hogy aztán elhajózzanak Perzsiáig. A kérdéseket fel kell tennünk, annak ellenére, hogy az elméleti tudást a tudományok nem tudják közkinccsé tenni elmaradottsága okán. A technikai fejlődés alig látható nyomokban fedezhető fel. De mégis! Ott van mindez a korabeli eszközökben, a társadalom tagozódásában, az építmények felépítésének tudásában, a fegyverek elkészítésének módozataiban. Kérdéseink tehát lehetnek!

Utószó és magyarázat

Végzettségemet tekintve főiskolát végzett gépgyártás-technológus üzemmérnök vagyok. Később a Marx Károly Közgazdasági Egyetemen (MKKE), annak ipar szakán tervező-szervező szakos közgazdasági egyetemi végzettséget szereztem, felsőfokú mérlegképes könyvelői szakkal megfejelve.

Érettségi után újságíróskodtam vidéki lapoknál, mivel többszöri kísérletemre bölcsészkarra nem, Pestre sem, Debrecenbe sem tudtam bejutni. Az irodalom szeretete, megbecsülése nem változott bennem, a korabeli irodalmi lapok rendszeres olvasójaként ismertem és tudtam az irodalom változásairól. A Nagyvilág jóvoltából a világirodalom jelentős műveinek ismeretét is megszerztem. Kilencéves koromtól harminchárom éves koromig könyvtárba jártam. Akkor gazdagabb könyvellátásra számíthattak ezek az intézmények. A könyvheti könyvek szinte a hét végére az „új könyvek” polcain megjelentek. A magyar könyvkiadás nyitott volt a világ nagy, még ellentmondásos írói felé is, egy kis szakmai magyarázattal, mintegy „helyre téve” a művet, megjelenhettek az alkotások. És ezt magas képzettségű egyetemi oktatók tették „kezelhetővé” a politika számára, hogy az olvasóhoz eztán eljuthasson.

Ahogy an emelkedtem a TUNGSRAM egyik vidéki gyárának ranglétráján, úgy tudtam a számomra szükséges könyveket megvenni. Ma inkább csak olyan könyvtárba járok, ahol a számomra szükséges szövegek hozzáférhetők.

A magyar történelem lett a másik szerelmem. A legtöbb alapmű megtalálható könyvtáramban. Még nem vettem számba könyveimet, folyóirataimat, merthogy a pincétől a padlásig könyvek vannak. A gyermekeim könyvtára is nő az idő adományaként.

Írni a kilencvenes évek második felében kezdtem. Túljutva azon a kisebbségi érzésen, amely harminc évig fogott vissza az irodalom művelésétől. A nagyjainak csodálata miatt, mert azok is voltak jó néhányan, gyáva voltam írni.

Azelőtt vezetőként emberekért, technológiáért, bevételekért és kiadásokért voltam felelős. Meg sok más dologért. Dolgoztam reggeltől estig, ahogy mindenki más, aki a pályáján előbbre akart haladni.

Most jött el az idő! Mert mindennek elrendelt ideje van, írja a biblia. Négy könyvem jelent meg eddig, további vár kiadásra, s még ennek az esszének sem tudom, hogy mi lesz a sorsa.

Elmondanom azért kellett a fenti dolgokat, hogy becsülve a történész, régész kutatókat arra is figyelmeztessenek, hogy más tudományágak – etológia, etimológia, szervezéstudomány, matematika, ökológia, logisztika, szociálpszichológia, szociológia és a többi, a különféle technológiák ismerete – segíthetnek újabb kérdések feltételére, s a válaszok érdekes eredményeket hozhatnak a történész-kutató számára. Esetleg valamennyiünk ismeretét, nemzettudatát tovább mélyíthetik.

Válogatott hivatkozott irodalom

1. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai.* Összeállította: Györffy György, Osiris Kiadó, Budapest, 2002
2. Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig.* Magvető Könyvkiadó, 1980
3. *Honfoglalás és néprajz.* Főszerkesztő: Györffy György, Balassi Könyvkiadó, Budapest, 1997
4. Györffy György: *István király és műve.* Gondolat, Budapest, 1977
5. Róna-Tas András: *A honfoglaló magyar nép.* Balassi Kiadó, Budapest, 1997
6. Plamen Pavlov–Jordan Janev: *A bolgárok rövid története (A kezdetektől napjainkig).* Cédrus Alapítvány–Napkút Kiadó, Budapest, 2005
7. Négyesi Lajos: *Az augsburgi csata.* Hadtörténeti közlemények, 2003. 1. sz.
8. Engel Pál: *Beilleszkedésünk Európába. A kezdetektől 1440-ig.* (Magyarok Európában sorozat I. kötete), Budapest, 1990
9. Hóman Bálint–Szekfű Gyula: *Magyar történet,* I. kötet. Írta: Szekfű Gyula, Budapest, 1935, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda
10. Max Weber: *A gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapjai 1.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
11. Kovács László: *Honfoglalás és régészet.* Balassi Kiadó, 1994

Sajátos információk

A honfoglalás Róna-Tas András szerint:

A honfoglalás első szakasza:	895–898
A második szakasz:	899–900
A harmadik szakasz:	900–902

A szerző kutatása és következtetése szerint a honfoglalás és a kalandozások időszaka:

Előzmények, felkészülés a Kárpát-medencébe való behatolásra: 892 előtti időszak, a IX. század második harmadától 895-ig.

Első szakasz (egyezően Róna-Tas Andrással): 895–898

Második szakasz: 899–902

Harmadik szakasz: 902–907 Árpád haláláig

Negyedik szakasz: 908–973 Géza fejedelem fellépésének első időszakáig

Egyéb adatok (a kalandozások) az inváziók koráról

Időszak: 890-es évektől 970-ig

Kristó Gyula: 899–955 között 42 hadjáratot számol össze, amelyből 38 nyugat felé irányul, míg 4 a déli Európát veszi célba.

957-ben Bíborbanszületett Konstantin Ottóval szövetkezve megtagadja a magyarok számára az adófizetést. Ezek után **958, 961, 962, 963 (?), 968 és 970** azok az évek, amikor újabb magyar csapatok indulnak Bizánc felé. Változó sikerekkel.

970 Taksony halálának éve, amikor is a kalandozások lényegében megszűnnek. Géza fejedelem uralkodása alatt befejeződnek.

Misuta János 1945-ben született Ózdon, ahol középiskoláit is végezte. Műszaki főiskolát Dunaújvárosban, majd a közgazdasági egyetemet (MKKM – Budapest, Vármház tér) ipari tervező-szervező szakon végezte el. Az egy év munkára, amelyet a főiskola előtt Ózdon és Dunaújvárosban teljesített, elsősorban apja Rákosi-rendszerben való börtönbe zárása miatt kényszerült, mert a felvételtől eltanácsolták. Apja történetét végül a *Torkolatvidék* (Napkút Kiadó, 2006) című könyvében írta meg a Történelmi Hivatal dokumentációja alapján. Az egy év munka már predesztinálta, hogy a következő évben, ha egyetemre nem is, de főiskolára felvegyék. Egy év múlva cso-

portvezető, majd némi kitérők után főosztályvezetőként, gyárigazgatóként és a rendszerváltás után ügyvezető igazgatóként végezte munkáját. Tíz éve a Károly Róbert Főiskolán a gazdasági mérnökök vállalkozási szándékaihoz való ismereteket kísérli meg gyakorlati oktatás keretében elsajátíttatni. Harmincöt évesen szerzi meg a közgazdasági diplomáját. Bölcsész nem lehetett, de soha nem szakította meg az irodalommal, történelemmel, néprajzzal, zenével való kapcsolatát. A világ több részén, de a volt Szovjetunióban, majd Oroszország több szerződött államában üzleti úton is sokat járt, ezekből az élményekből született az 1991-es moszkvai puccs három napjának története, mint mondja: „Soha olyan gyalázatos nyomorban, szegénységben nem éltek Európa keleti részén emberek, mint abban az időben.” Így lett a könyv címe *A kiüresedett város*. Aztán az élményekből átsugárzott a 2010-ben a Szófia Kiadónál megjelent *A cambridge-i töredék* című könyv, amely a X. századi orosz hódítás és a kazár zsidók elpusztításának történetéhez is kutatási és élményanyag. Korábban írt egy mordvin–argentín–orosz szobrászról, festőről, akit Stefan Erzjának neveztek választott nevéként, amely név a mordvinok országának egy nagyobb tájegysége. Az angolok, argentinok zseninek tartották a világcsavargó, Argentínában élő művészt, aki csak meghalni ment vissza szülőhazájába. A most megjelent esszé a magyarok 950-es években élt történetét helyezi némileg más szempontok és következtetések közé.

Napkút Kiadó Kft.
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon/fax: (1) 225-3474
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence